

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка
Факультет музикознавства, композиції, вокалу та диригування
Кафедра хорового та оперно-симфонічного диригування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Дискурс хормейстерської діяльності у Львівській опері (1900 – 2025 рр.)

Виконала Степась Діана
Студентка 2 курсу
денної форми навчання
спеціальності 025 - Музичне мистецтво
профілізації хорове диригування

Науковий керівник
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри хорового та
оперно-симфонічного диригування
Флейчук Христина Орестівна

Рецензент
доктор мистецтвознавства,
доцент кафедри хорового та
оперно-симфонічного диригування
Мазепа Тереса Лешеківна

Львів 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Хормейстери Львівської опери в контексті історії розвитку театру: спроба хронологічної реконструкції та доповнення біографічних даних.....	6
1.1. Період 1900 – 1939 рр.: Австро-Угорщина та Польська Республіка.....	6
1.2. Хормейстерська діяльність театру у період Другої світової війни та окупаційних режимів (1939-1945).....	19
1.3. Діяльність хормейстерів в період радянської культурної політики: 1945 – 1991 рр.	26
1.4. Хормейстери періоду незалежності України: 1995 – 2025 рр.	37
РОЗДІЛ 2. Особливості роботи хормейстера з оперним хором (на основі інтерв'ю з Д. В. Стефанишин).....	43
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	57
Додаток А. Портрети хормейстерів.....	57
Додаток Б. Список вистав, які диригував В. Ельшик.....	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. У 2025 році Львівський національний академічний театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької відзначає своє 125-річчя. За досить поважний час активної творчої діяльності про історію театру та його діячів було написано не одну статтю, дисертацію, книгу. Багато поколінь дослідників, включаючи сучасних, ґрунтовно реконструювали різні маловивчені сторінки театральної історії та намагалися заповнити ті чи інші її прогалини. Проте, однією з них, на нашу думку, досі залишається тема діяльності хормейстерів Львівської опери. Так, станом на сьогодні, ще не було систематизовано хронологічну послідовність керівників хору театру. Також, про більшість з них бракує достатньо висвітлених біографічних даних та бодай загальних характеристик їхньої творчої діяльності. Серед кількох десятків імен, лише про окремих митців знаходимо більшою чи меншою інформативні розвідки.

Значну трудність для нашого дослідження склав той факт, що в жодному розглянутому нами джерелі не було повного переліку прізвищ осіб, які працювали з театральним хором. Одна із перших, проте, доволі оглядових спроб певної систематизації, належить М. Бурбану, автору книг «Українські хори та їх диригенти» та «Хорове виконавство Львівщини» [10; 11]; фрагментарно згадувала про театральних хормейстерів у своїх працях «літописець» Львівської опери О. Паламарчук [43 – 45]; деякі цінні факти знаходимо у дисертації дослідниці диригентського мистецтва Галичини М. Ферендович [55]. Але це лише поодинокі згадки. Цілісної ж картини до сьогодні не було окреслено. Тому актуальність нашого дослідження полягає в необхідності створення якомога повнішої, хронологічно вивіреної палітри діяльності хормейстерів Львівської опери – театру, який упродовж багатьох років свого творчого життя залишається одним з найпривабливіших у Європі.

Новизна дослідження полягає у систематизованій спробі цілісної хронологічної реконструкції творчої діяльності хормейстерів Львівської опери

та введення у науковий обіг маловідомих і незнаних фактів про їх постаті, почерпнутих із приватних архівів та проведених нами інтерв'ю.

Об'єкт дослідження – музично-сценічна діяльність у Львівській опері.

Предмет дослідження – творча діяльність хормейстерів Львівської опери від 1900 до сьогодення.

Мета дослідження – історіографічна реконструкція хормейстерської діяльності у стінах Львівської опери (1900-2025) та висвітлення маловідомих фактів про творчі персоналії диригентів-хормейстерів, які її здійснювали.

Завдання:

- систематизувати хронологію диригентської роботи із хором Львівської опери від 1900 року до сьогодні;
- здійснити огляд біографічних відомостей хормейстерів та, за можливості, – доповнити їх маловідомими або новими фактами;
- проаналізувати специфіку роботи хормейстера з оперним хором на основі практичного досвіду та спогадів Д. В. Стефанишин.

Методологія дослідження. У роботі застосовано комплексний методологічний підхід, який включає:

- метод інтерв'ювання – для збору унікальної інформації від колишніх хормейстерів, а також інших працівників Львівської опери і дотичних до театру осіб;
- хронологічний метод – для визначення послідовності діяльності хормейстерів у Львівській опері;
- архівний метод – для роботи з документами, спогадами, афішами та іншими джерелами, що дозволяють відновити важливі історичні факти.

Теоретичну базу дослідження склали роботи відомих дослідників театального життя міста Львова. Це: праці О. Паламарчук [43 – 45], Л. Блащика [68, 69] А. Терещенко [53], Ф. Пайончковського [83], Е. Веберсфельда [93], С. Максименко [39], А. Випих-Гавронської [94], М. Ферендович [55 – 57], Н. Косаняк [32], Т. Степанчикової [49], М. Шидльовської [86], О. Тарнавського [51] та багатьох інших.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок, обсяг основного тексту – 48 сторінок, список використаних джерел – 96 позицій.

РОЗДІЛ 1. Хормейстери Львівської опери в контексті історії розвитку театру: спроба хронологічної реконструкції та доповнення біографічних даних

4 жовтня 1900 року – довгоочікувана, знаменна мить для Львова, на яку чекали впродовж багатьох десятиліть, чи навіть століть. Саме в цей день, ось вже майже 125 років тому, свої двері для відвідувачів відкрив Львівський оперний театр. Це стало визначною подією для міста. Театр, переживши різні історично-політичні перипетії, залишається провідним культурним осередком України та Європи.

В кожному оперному театрі та майже у всіх театральних постановках велику роль відіграє хор. Жоден спектакль (чи це опера, чи оперета, чи навіть балет) не обходиться без цього важливого персонажу. А поза тим, є велика та кропітка праця хормейстера. Яка переважно прихована від очей публіки. І, на жаль, іноді неоправдано забута. В цьому розділі нашої роботи ми хочемо спробувати встановити хронологічну послідовність хормейстерів Львівської опери. Тим самим, заповнити важливу сторінку театральної історії.

Впродовж 1900-2025 років Львів і, безпосередньо, театр були під владою різних державних утворень. З огляду на це, вважаємо, що доцільно розглядати хормейстерську діяльність театру відштовхуючись саме від різних історичних періодів.

1.1. Період 1900 – 1939 рр.: Австро-Угорщина та Польська Республіка

З абсолютною впевненістю можемо стверджувати, що першим хормейстером Львівської опери був **Вацлав Ельшик** – польський диригент, родом з Варшави. Ельшик народився в 1864 році¹. Працював хормейстером Львівської опери під час дирекції Тадеуша Павліковського. А саме з 1900 до 1906 року.

¹ Відомий лише рік його народження. Більш точної дати, на жаль, жодне джерело не подає

Інформацію про Ельшика знаходимо в працях деяких польських музикознавців та дослідників театрального життя [80; 83; 92; 94]. Про нього згадує також і відома дослідниця театрального життя міста Львова, а зокрема Львівського оперного театру, Оксана Паламарчук: «З репетиційних приміщень і оркестрової ями, де ще пахло свіжою фарбою, усувались останні дрібні недоліки, відлунювали вокальні вправи, уривки арій, ансамблів. “Вирівнював” акорди недоукомплектованого хору Вацлав Ельшик <...> До початку роботи театру залишалось зовсім мало часу – неповних 5 місяців» [43, с. 108-111]. В цьому ж джерелі знаходимо інформацію про склад театрального хору, в якому на той час було 39 жінок та 25 чоловіків [43, с. 112].

Вацлав Ельшик, будучи хормейстером, диригував оперними виставами після відставки диригента Л. Челянського і до приїзду диригента Ф. Спетріни (це період з грудня 1900 до початку 1901 року). Під його орудою пройшли такі вистави² – «Паяци» Леонкавалло, «Жидівка» Галеві та «Марта» Флотова. Також Ельшик був диригентом оперети (до вересня 1903 р. працював сам, потім диригував на зміну зі Ф. Сломковським) [83; 94]. Хор під орудою Ельшика отримував завжди найкращі похвали [83].

В праці Ф. Пайончковського читаємо відгук про виконання опери «Відьма» С. Монюшка в сезоні 1904/05 рр. : «Виконання “Відьми” під керівництвом Ельшика було досконалим, особливо хорові епізоди» [83, с. 241].

Також Ф. Пайончковський подає детальний перелік вистав, які відбувалися в театрі з 1900 по 1906 рік. І завдяки цьому переліку, нам вдалось встановити, які вистави диригував саме Вацлав Ельшик. Це: 7 драматичних спектаклів, 14 опер та 24 оперети (*детальніше – див. Додаток Б*).

Після Ельшика, хормейстером театру працював ймовірно **Людомир Ружицький**. Народився 1883 року в Варшаві. Більш відомий, як композитор. У

² Це лише незначна частина продиригованих В. Ельшиком вистав у Львівській опері. Більш детальний перелік подаємо в *Додатку Б*

Львові він перебував з 1907 по 1911 рік. І в цей час працював диригентом Львівської опери та викладачем фортепіано в консерваторії ГМТ³.

Згідно досліджень А. Випих-Гавронської, Л. Ружицький працював хормейстером Львівської опери в сезоні 1907/08 рр., який став сезоном реформи театрального хору. А в сезоні 1908/09 рр. Ружицький диригував також і оперні вистави в театрі [94, с. 198].

Праця А. Випих-Гавронської – єдине знайдене нами джерело, де згадується про Ружицького, як про хормейстера Львівської опери. Тож, оскільки більше інформації (на момент нашого дослідження) немає, то зупинятися на його постаті поки не будемо. А про Ружицького, як про досить знаного польського композитора, без проблем можна знайти інформацію в багатьох різних джерелах.

Наступник Л. Ружицького на посаді хормейстера – **Броніслав Вольфсталь** (1881/1883? – 1944). Відомий диригент, педагог, композитор. Родом з Галичини. У Львівській опері Вольфсталь працював впродовж значного відрізка свого життя – з 1908 року до сезону 1915/16 рр. (згідно досліджень А. Випих-Гавронської) та пізніше з 1919 р. до сезону 1938/39 рр. (з перервами). Спочатку він працював в театрі як хормейстер, пізніше – як диригент⁴ [55; 94].

У різних джерелах читаємо, що Б. Вольфсталь володів високою артистичною культурою, талантом, абсолютним слухом, його вміння керувати оркестром відзначалося особливим темпераментом та точністю.

Про творчість Б. Вольфсталя досить вичерпну інформацію подає у своїй статті дослідниця М. Ферендович [57]. Ми ж хотіли б дещо детальніше зупинитися на його біографії. А саме – внести певні уточнення, опираючись на останні дослідження. В жовтні 2020 року, Ярон Вольфсталь⁵, опублікував надзвичайно цінну статтю під назвою «Сім'я музикантів Вольфсталь з Галіції: від місцевої досконалості до глобального впливу» [88]. У ній підсумовано низку досліджень, присвячених музичній родині Вольфсталів. Але найціннішим є те,

³ Консерваторія Галицького музичного товариства

⁴ У ті часи, посаду «диригент» називали здебільшого словом «капельмейстер»

⁵ Yaron Wolfsthal – член родини Вольфсталів, професор Негевського університету ім. Бен-Гуріона (Беер-Шеві, Ізраїль)

що стаття ґрунтується на низці раніше неопублікованих свідчень, документів, які віднайдені у державних та приватних архівах, цифрових бібліотеках і навіть на кладовищах, та інтерв'ю з іще живими членами сім'ї Вольфсталь. Отож, будемо посылатися здебільшого на цю статтю, як на найновіше джерело.

Броніслав Вольфсталь народився в Кам'янці-Подільському в сім'ї музикантів. Його батько Маурицій Вольфсталь – дуже знаний скрипаль, який працював у Львівській опері та був викладачем Львівської консерваторії. Щодо дати народження Броніслава, то є певні розбіжності. Більшість джерел вказує на 22 липня 1883 р. Проте в одному джерелі подано іншу дату – 27 червня 1881 р. [70]. Також є кілька версій його смерті і, відповідно, дати смерті. Одна з них – Броніслава Вольфсталя (а також його родичів – Генріха та Ігнація Вольфсталів), вбили нацисти під час Варшавського повстання в 1944 році. Сім'я Вольфсталів (справжнє прізвище якої було Вольфтал), мала єврейське коріння; деякі члени сім'ї, зокрема Броніслав, покинули іудаїзм та прийняли католицизм, аби краще асимілюватися в місцеве суспільство. Однак, їх це не врятувало від смерті.

Щодо дати смерті, то деякі джерела вказують на 5 або 15 вересня 1944 року, а в інших знаходимо 15 травня 1944-го року. В книзі Т. Степанчикової, присвяченій історії єврейського театру у Львові, читаємо наступне: «Під час ліквідації гетто⁶ на початку 1943 р. знищений був і знаменитий Броніслав Вольфшталь – скрипаль європейської слави, нащадок відомого музиканта Хуне Вольфшталя, сподвижника Бер-Гімпля. Броніслав в останні передвоєнні роки обіймав посаду Львівської консерваторії, диригував у Львівському оперному театрі» [49, с. 257]. Однак, згідно судової апеляції дружини Броніслава, Ядвіги, востаннє його бачили живим саме 5 вересня 1944 року, коли Гестапо взяло його на допит. Вбивство Броніслава нацистським агресором також згадується в анкеті про працевлаштування, надане його сестрою Еммою.

Ще з одного джерела дізнаємося адреси, за якими проживав Б. Вольфсталь у Львові та у Варшаві [70]. Це:

⁶ Йдеться тут очевидно про Львівське єврейське гетто

- Львів, вул. Сикстуська⁷ (Sykstuska), буд. 62. Проживав там в 1909 році;
- Львів, вул. Хоронщизна⁸ (Chorażczyzna), буд. 6. Проживав там з 1913 по 1914 рік. Цей будинок, який розташований на розі пр. Шевченка та вул. М. Скорика – колишня кам'яниця адвоката Адольфа Сегалю. Тож його досі так і називають – «Будинок Сегалю» [19];

- Warszawa, ulica Obozna, 9. Проживав там з 1935 по 1940 рік.

У Львові Б. Вольфсталь працював також керівником «Хору техніків» (з 1907 року). 19 січня 1907 року цей хор під керівництвом Вольфсталь брав участь у посвяченні Будинку Політехнічного товариства (вул. Дудаєва, 9). Під час цього посвячення вони виконали молитву Веннерберга⁹ [18].

Вольфсталь іноді порівнюють з відомим диригентом А. Тосканіні. Оскільки він вирізнявся з-поміж інших польських диригентів того часу тим, що також (як і Тосканіні) диригував все напам'ять.

Встановити, хто працював на посаді хормейстера театру після Б. Вольфсталь, нам поки не вдалося. Можна припустити, що хормейстерами були репетитори солістів чи диригенти оперети (вони ж – другі диригенти). Але документально підтвердити ці припущення (на момент написання нашого дослідження) ми не можемо. Тут варто наголосити на тому, що в афішах чи пресових виданнях того часу, ім'я хормейстера – це велика рідкість. Тому, період Львівської опери 1908-1918 років, залишається поки відкритим «полем» для дослідницьких пошуків.

Далі ми знаходимо інформацію про хормейстера **Артура Родзінського**. Це знаний польський (або іноді вказують – польсько-американський) диригент.

Про роботу Родзінського у Львівській опері вдалось встановити наступні дані. В 1918 році, тогочасний директор Львівського оперного театру Станіслав Невядомський запросив Артура Родзінського на посаду репетитора до Львівської опери. З листопада 1918 року Родзінський почав працювати також і

⁷ Сучасна вулиця П. Дорошенка

⁸ Сучасна вулиця М. Скорика (до 29.09.2022 р. це була вул. П. Чайковського)

⁹ Йдеться очевидно про шведського поета та композитора Гуннара Веннерберга

хормейстером. Згодом відбувся дебют Родзінського, як диригента Львівської опери – з виставою «Ернані» Дж. Верді [66].

Францішек Нойгаузер в одному з номерів *Gazeta Lwowska* писав, що опера «Ернані» Дж. Верді не йшла на сцені Львівського театру понад 30 років¹⁰. Однак, 17 липня 1919 року, відбулась її прем'єра у Міському театрі Львова. Надзвичайно схвально Нойгаузер відгукується про роботу диригента вистави А. Родзінського: «яскравий пульсуючий ритм, вдало підібрані темпи, витончена динаміка та точність його палички у всіх відношеннях» [81, с. 6].

Ще одну рецензію на прем'єру «Ернані» знаходимо в одному номері *Gazeta muzyczna*. Там висвітлена така інформація: «Одна з причин, чому після 30-річної паузи все ж вирішили поставити «Ернані» – це не надто складна опера, яка була під силу диригенту-початківцю (мова йде про А. Родзінського). Ця вистава не викликала труднощів ні для, хору, ні для солістів, ні для оркестру. І це було цілком оправдане рішення, яке зрештою дало позитивний результат. Артур Родзінський дуже досвідчений і талановитий молодий музикант. Він диригував цю виставу, будучи сповненим темпераменту та життя, з дивовижною впевненістю, ретельно звертаючи на все увагу. А отже, вистава пройшла на дуже високому рівні» [65].

Є певні розбіжності стосовно дати, коли саме відбулась ця вистава під батutoю А. Родзінського. Одні джерела вказують на те, що це було в грудні 1918 року. І на посаді диригента Родзінський працював до 1920 року. Інші ж джерела подають 1920-й рік. Однак, в періодиці того часу, є дуже важлива інформація про прем'єру опери «Ернані», яка відбулась 17 липня 1919 року. Отож, саме тоді й відбувся дебют Родзінського з цією виставою. Але його дебют як диригента опери відбувся дещо раніше.

Зі статті М. Шидльовської дізнаємося наступну інформацію. З 5 по 11 травня 1919 р. в Міському театрі Львова відбувався «Тиждень Монюшка» (з нагоди сторіччя від дня його народження). Впродовж тижня на сцені відбувся

¹⁰ Її зняли з репертуару через недостатню художню цінність в порівнянні з іншими операми Дж. Верді. Так вважали митці театру в той час

урочистий концерт та йшли різні вистави, серед яких «Галька» (поновлення вистави в новій режисерській версії С. Невядомського), «Страшний двір», «Грабіна». Диригували – А. Солтис, Ю. Лерер, С. Баранський, С. Шмідт, а також А. Родзінський, який дебютував на сцені Міського театру [86, с. 102]. Отож, дебют А. Родзінського за диригентським пультом Львівської опери відбувся в травні 1919 року. А вже 14 травня 1920 року Родзінський диригував свою першу виставу в Варшавській опері.

Знову постає питання, хто працював на посаді хормейстера в період приблизно з 1919 по 1927 рік. Але знаходимо інформацію, що приблизно з 1927 року, хормейстером в театрі працює **Лев Іванович Туркевич**. А в 1928 році він дебютує вже як оперний диригент театру.

Постать Лева Туркевича займає дуже вагоме місце не лише в історії Львівської опери, а й в історії музичного мистецтва України загалом. Про Лева Туркевича в 1965 році Л. Левицька та І. Бодревич написали дуже ґрунтовну монографію. В якій у повній мірі висвітлюються факти з його життя та творчості, а також – спогади сучасників про нього [33].

Точної дати початку хормейстерської роботи Л. Туркевича в театрі немає. Відомо, що це було вже після його повернення з Відня до Львова. Туркевич розпочав навчання на математичному факультеті Львівського Університету. І паралельно з цим почав працювати хормейстером театру (точно, що в 1927 році він вже працював в театрі, однак це могло бути на рік чи два раніше). Важливою є згадка про це в книзі Л. Левицької: «Під час студій¹¹, Льоньо був інструктором хорів у Львівській Опері. В тих часах тяжко було українцеві одержати таку працю, однак – директором опери був тоді родич Льва, хоч польського походження, і тому прийнято Туркевича до оперової братії» [33, с. 30].

Працюючи в театрі, Туркевич багатьом своїм рідним та знайомим приносив «контрамарки» на вистави. Таким чином, він спричинився до того, що

¹¹ Під словом «студії» мається на увазі навчання (у Львівському Університеті)

багато українців могли відвідувати театральні вистави. Часом безкоштовно, а часом за невелику, символічну платню.

В 1927 році Туркевича запрошували в США, щоб організувати там хор. Однак він відмовився. Натомість запропонував поїхати туди Антіну Рудницькому. Той погодився і таки виїхав, але дещо згодом. Оскільки в сезоні 1933/34 рр. Рудницький ще працював хормейстером Львівської опери.

В одному із номерів *Gazeta Lwowska* за 1928 рік знаходимо рецензію на оперу С. Монюшка «Страшний двір». І в цій статті є згадка, що за диригентським пультом вистави дебютував Лев (Леон) Туркевич, колишній керівник театального хору [95].

В 1929 році (закінчивши остаточно навчання в Університеті), Лева запросили на посаду концертмейстера-корепетитора та заступника диригента Єжи Бояновського¹². Дуже швидко Туркевич опанував театральний репертуар та диригував майже всі опери. Серед них: «Лоенгрін», «Галька», «Казки Гофмана», «Мадам Батерфляй», «Яношик»¹³, «Парсіфаль», «Зігфрід», «Загибель богів», а також майже всі оперети, які на той час йшли в театрі. Про Туркевича згадують, що він не користувався партитурами, а диригував все напам'ять.

Л. Туркевич працював в театрі хормейстером приблизно до початку 1930 року. В цей час на цій посаді почав працювати Дагоберто Польцінетті. А Лев Туркевич в 1930 році виїхав до Познаня. Там працював професором музики при університеті. Згодом його запросили в місцевий оперний театр, де він працював диригентом [33, с. 39].

Через рік, очевидно в 1931 р., він переїздить до Бидгоща, де також працює директором оперного театру. Що було в проміжку 1931-1939 рр. і де проживав та працював Л. Туркевич достеменно невідомо. Скоріш за все, він продовжив роботу в Польщі. Далі знаходимо інформацію, що у вересні 1939 р. (коли розпочалася Друга світова війна), Туркевич саме був у Львові (приїхав вирішити

¹² В сезоні 1927/28 рр. Єжи Бояновський обіймав посаду диригента Львівської опери та був музичним керівником міських театрів Львова (під час дирекції Теофіля Тжцінського)

¹³ Опера словацького композитора Яна Ціккера «Juro Jánošík»

справи з житлом). Коли червона армія увійшла до Львова, то Туркевичу доручили відновити та зорганізувати діяльність Львівського оперного театру [33, с. 53]. На підготовку йому дали два місяці. Впродовж 1939-41 рр. він працював музичним керівником драматичного театру ім. Л. Українки, але також виступав і в оперному театрі [28]. В січні 1940 розпочав роботу Львівський оперний театр, а 21 вересня 1940 відбулась перша вистава – «Тихий Дон»¹⁴ [38, с. 10].

З 1939 по 1941 рік Лев Туркевич паралельно працював на диригентському факультеті Львівської консерваторії. З приходом до Львова німецької влади (влітку 1941 р.), Туркевичу знову доручили «запустити» театр. Українцям дали в певній мірі свободу в плані репертуарної політики. Театр діяв у 4-х напрямках: опера, оперета, драма та балет. Німці надавали щедрі фінансову підтримку для розвитку театру. Вистави йшли і для німців (переважно все, окрім драми), і для українців. Хор на той час налічував 58 співаків [51, с. 88-89]. В середині липня 1941 року Український театр міста Львова розпочав сезон 1941-42 рр. оперою «Запорожець за Дунаєм». Диригував Лев Туркевич, який став музичним керівником театру [28, с. 325].

Цікаві згадки знаходимо в книзі про Л. Туркевича: «Німецькі головні чинники Туркевича дуже любили і шанували. Вони, Німці, радились з ним усьому, бо знали й бачили, що лише він один зуміє усе до ладу попровадити. Туркевич став музичним директором Оперного Театру у Львові» [33, с. 60]. Туркевич старався максимально залучати українців до роботи в театрі. Він також запросив на посаду хормейстера Галину Голинську¹⁵ [33, с. 59]. Рівень оперного театру за часів музичного керівництва Туркевича був дуже високим.

Зі спогадів про нього читаємо таке: «Туркевич був строгий, але справедливий і скромний, може й заскромний» [33, с. 65-66]. В першій половині 1944 року Туркевич виїхав з Галичини до Відня [33, с. 69].

¹⁴ Диригував Микола Покровський, який на той час був головним диригентом Львівського оперного театру

¹⁵ Дружина відомого співака Михайла Голинського

На початку 1930-х років хормейстером Львівської опери стає **Дагоберто Ґастон Польцінетті**.¹⁶ Про нього майже немає біографічних даних. Є лише згадки про нього в пресових виданнях, з яких можемо уявити собі дещо про його творче життя¹⁷. Відомо, що він італієць за походженням. Народився у місті Анкона. Ймовірно в 1900 році. Точної дати та місця смерті немає, але можливо це було в 1940 році [84.]. Освіту Польцінетті здобув в Італії. Був диригентом, але також і композитором. На посаді хормейстера у Львівській опері працював впродовж двох сезонів – 1930/31 та 1931/32 рр. Перед цим він працював керівником хору у Варшавській опері. Вдалося встановити кілька вистав, у яких Польцінетті виступав у ролі хормейстера в Варшаві. Це:

- опера «Фауст» Ш. Гуно (29 грудня 1923 р., Варшава) [9];
- опера «Король Роджер» (Król Roger) К. Шимановського (13 листопада 1926 р., прем'єра вистави у Варшаві). Інформацію про це знаходимо в буклеті Варшавського оперного театру (за 2000-й рік), присвяченому опері «Король Роджер». В цьому буклеті також поміщений портрет Польцінетті. Та афіша до вистави «Король Роджер», яка підтверджує те, що Польцінетті був хормейстером цієї опери [8];
- опера «Беатрікс Ченчі» (Beatrix Cenci) Людомира Ружицького (30 січня 1927 р., прем'єра вистави у Варшаві) [73, с. 5];
- опера «Парсіфаль» Р. Вагнера (15 березня 1927, прем'єра вистави у Варшаві) [75];
- «Тригрошова опера» (Opera za trzy grosze) Курта Вайля (4 травня 1929 р., прем'єра вистави у Варшаві) [85].

Також, в газеті *Кур'єр Познанський* (від 13.08.1931 р.) читаємо, що Польцінетті виступає в ролі хормейстера вистави «Zygmunt August»¹⁸, яка відбулась 15-16 серпня 1931 року в підвір'ї Вавельського замку в Кракові [79, с.

¹⁶ Повне ім'я – Dagoberto Gaston Polzinetti

¹⁷ Приблизно 1900 рік народження та приблизно 1940-й рік смерті

¹⁸ Історична опера польського композитора Тадеуша Йотейка

8]. Окрім цього, відомо, що 19 лютого 1936 року Польцінетті диригував оперу «Ріголетто» в театрі Ла Скала [89].

Про Д. Польцінетті знаходимо дуже схвальну згадку в тижневику *Życie Teatru*: «Наведені вище підсумки показують, що наша опера інтенсивно працювала в цьому сезоні¹⁹; диригенти Млинарський²⁰, Дольжицький²¹, Родзінський²² це видатні особистості, а керівник хору пан Польцінетті виявився першокласним працівником» [71, с.195].

Працюючи у Львівській опері, Польцінетті організував сольний концерт оперного хору на початку сезону 1931/32 рр., який викликав особливе зацікавлення публіки. Адже раніше такого роду виступів у театрі, ймовірно, не було. В цьому ж сезоні Польцінетті іноді диригував опери. Відомо про вистави «Тоска» та «Паяци», які пройшли під його керівництвом. Окрім цього, продовжував виконувати обов'язки хормейстера [55, с. 79-80]. Польцінетті точно був хормейстером опери «Аїда», яка йшла в театрі 4 березня 1931 р. [43, с. 160].

М. Ферендович у своїй дисертації зазначає, що Польцінетті був дуже професійним хормейстером. Адже його ім'я доволі часто зустрічається на сторінках львівських пресових видань того часу. А це завжди було рідкісне явище. Ім'я хормейстера рідко з'являлося не лише у пресі, а й також на театральних афішах чи у програмках до вистав [55, с. 78].

Паралельно з роботою в театрі, Польцінетті також був хормейстером польського співочого товариства «Ехо» (або «Echo – Macierz»). Працював там в 1930-31 та частково 1931-32 рр. Він підтримував традиції товариства та обирав для виконання музику польських композиторів. У Польцінетті відзначали чудове чуття польської пісні, незважаючи на те, що він італієць за національністю [55, с. 134]. Цікаву інформацію про його роботу там читаємо в статті, присвяченій 50-літтю товариства: «Поки диригент М. Зуна намагався зберегти попередній художній напрям, диригент Д. Польцінетті пішов своїм шляхом. Італієць за

¹⁹ Йдеться про сезон 1925/26 рр. Варшавської опери

²⁰ Emil Młynarski

²¹ Adam Dołżycki

²² Artur Rodziński

походженням та освітою, пройнятий красою італійського “бельканто”, запроваджує дещо призабуті методи Ѓалля²³» [91, с. 4].

В одному з номерів газети *Кур'єр Варшавський* за 1927 рік знаходимо інформацію про те, що Д. Польцінетті виступав ще й як концертмейстер: «Співаку непомітно акомпанував пан Польцінетті, з відчутною любов'ю до оперної музики». Йдеться про гостинний виступ італійського тенора Умберто Макне (у залі Варшавської консерваторії), який виконував різні оперні уривки та арії [87, с. 6]. Більше інформації про Дагоберто Польцінетті нам зібрати не вдалось.

Наступником Польцінетті на посаді театрального хормейстера стає українець **Антін Іванович Рудницький**. Він більш відомий як композитор та піаніст, але також – знаний диригент та музичний критик. Родом з Самбора. Рудницький працював хормейстером, а також другим диригентом театру в сезоні 1932/33 рр. [55]. Однак, зустрічаємо інформацію, що після закінчення консерваторії в 1920 році, він вже тоді працював хормейстером [17]. І дуже ймовірно, що так і було. Згідно дисертації Ферендович, з 1920 по 1922²⁴ рік Рудницький працював в театрі на посаді репетитора та асистента диригента [55]. Тож в його обов'язки могла входити і хормейстерська робота. Ще одним підтвердженням цього служить цитата з книги А. Рудницького «Про музику і музик», де поміщено коротку його біографію: «У 1920 році закінчив польську Музичну консерваторію у Львові, брав лекції гармонії у Василя Барвінського та заробляв на життя, як корепетитор хору – “хормайстер” – львівської міської опери» [46, с. 18].

Повернувшись до Львова у 1932 році, поряд з роботою хормейстера в оперному театрі (який на той час ще був польською творчою одиницею), організовує також вистави з українською трупю та отримує дозвіл на виступ на сцені Міського театру. 19 грудня 1935 він підготував оперу «Запорожець за

²³ Тут очевидно йдеться про Яна Кароля Ѓалля, який був художнім керівником співочого товариства «Ехо» з 1896 по 1912 рік

²⁴ З 1922 по 1926 рік А. Рудницький перебуває на навчанні у Берліні

Дунаєм»²⁵. Також Рудницький організував постановку «Наталки-Полтавки» на сцені Міського театру [32, с. 64].

Рудницький був також диригентом симфонічного оркестру Львівської філармонії впродовж кількох сезонів, керівником співочого товариства «Лютня», хорів «Боян», «Бандурист» та викладачем диригування при польській консерваторії у Львові. Активно займався музично-критичною діяльністю та написанням різноманітних рецензій, які публікувалися в основному в газеті «Діло» [32].

В 1938 році Рудницький разом з дружиною поїхав на гастролі до Канади та США, де вони зрештою і залишилися до кінця життя [17]. В США Рудницький продовжує активно займатися диригентською, педагогічною, виконавською та музично-критичною діяльністю.

Перед тим, як перейти до характеристики наступного (після Антіна Рудницького) хормейстера, мусимо звернути увагу на певні історичні особливості діяльності Львівської опери. Приблизно з 1929 року театр починає переживати фінансову кризу, яка з роками тільки зростала, а разом з тим – зростало безробіття серед артистів театру. Таким чином, в сезоні 1930/31 рр., було скорочено кількісний склад хору та оркестру, було звільнено понад 100 працівників. А також об'єднано склад артистів опери та оперети, які колись існували самостійно. Вже з 1931/32 рр., оперна трупа театру майже не функціонує [32, с. 53]. Є певні думки, що в 1934 році двері театру все ж зачинилися. Однак, чи це в дійсності так було, і якщо було, то скільки часу це тривало, нам дослідити не вдалось. Але також знаходимо інформацію, що театр продовжував працювати, зокрема в 1936 році та в сезоні 1938/39 рр. [43]. Встановити, хто працював хормейстером з 1933 по 1939 рік, нам все ж не вдалось. Проте, зважаючи на всі ті економічні труднощі, які переживав театр в цей період, ймовірно не було великої потреби в посаді хормейстера. Готувати хор до вистав міг диригент (скоріше – другий диригент).

²⁵ Вистава йшла в редакції С. Людкевича

1.2. Хормейстерська діяльність театру у період Другої світової війни та окупаційних режимів (1939-1945)

Починаючи з 1939 року, з вибухом Другої світової війни, Галичина перебуває то під радянською окупацією, то під німецькою. Театр теж стає місцем політично-історичних перипетій. Адже кожен окупаційний режим вносив свої корективи не лише в існування місцевого суспільства, а й безпосередньо в діяльність театру. Це позначилося і на репертуарній політиці театру, і на назві театру (яка часто змінювалась в цей період), і на долях працівників театру.

Від 19 грудня 1939 р., театр перейменовано на Львівський державний театр опери та балету. Як ми вже згадували раніше, зорганізувати діяльність театру в 1939 році доручили Л. Туркевичу. Практично з нуля формується театральна трупа. 21 вересня 1940 року театр офіційно відкрився. Більшість джерел подають інформацію, що оперою «Тихий Дон» І. Дзержинського (це дуже ймовірно, особливо, зважаючи на підпорядкованість театру владі більшовиків). Але також є версія (малоймовірна), що «Аїдою» Дж. Верді [45, с.100-101].

30 червня 1941 р., Львів окупували німецькі війська. Це тривало до 27 липня 1944 р. Діяльність Львівської опери в часи німецької окупації, досить детально описує дослідниця Світлана Максименко. Театр в цей час називається Український Театр міста Львова – більше відомий, як Львівський оперний театр (ЛОТ) [39]. Про початки роботи театру в цей період читаємо наступне: «Музичний керівник, д-р Л. Туркевич, створив із членами філярмонії і підсовєтського оперного театру гарну симфонічну оркестру; оперну оркестру зорганізував арт.-скрипаль проф. Володимир Цісик, і незабаром театр мав ще й хор із 50 співаків». Вже 19 липня 1941 року відбулась вистава «Запорожець за Дунаєм» [40, с. 54].

В театрі, як і в багатьох інших закладах того часу, на афішах вистав часто була примітка «Nur für Deutsche»²⁶. Часом зустрічалася інша примітка – «для німців та союзників». Однак, більшість місць у залі, очевидно, найкращих,

²⁶ Лише для німців

залишали все ж німецькій публіці. Вистави для українців йшли у вівторок, середу та четвер. Для німців – у п'ятницю, суботу та неділю [28, с. 326].

Досить складно розібратися, хто й коли працював хормейстером в театрі в часи радянської та німецької окупації. Однак, це виглядало приблизно таким чином. Головним хормейстером часів радянської окупації був **Альтман В. З.**, а його помічником був **Ліпчинський-Каррер З.** Вони обоє працювали приблизно з 1939 року. З 1940 року до них доєднується **Вошак Я.**, який продовжить свою роботу і в період німецької окупації. Власне, крім Вошака, при німцях працював хормейстером також **Горницький Н.** і, ймовірно, **Голинська Г.** А також був диригент та хормейстер німецької театральної трупи – **Копп А.** Нижче охарактеризуємо діяльність кожного з них.

РАДЯНСЬКА ОКУПАЦІЯ

Альтман В. З. – почав працювати хормейстером театру приблизно в 1940-х роках²⁷. Повного імені та портрету Альтмана немає [49, с. 214]. Скоріш за все, він був хормейстером театру від початку 1940 р. та до червня 1941 р. Нам вдалось встановити кілька вистав, у яких він точно був хормейстером: «Травіата» (22 та 28 грудня 1940 р.), «Аїда» (25.12.1940 р.), «Євгеній Онегін» (29.12.1940 р.) та «Наталка Полтавка» (04.02.1941 р.) [43].

Відомий український диригент Микола Покровський, який обіймав посаду головного диригента театру в період радянської окупації, відгукувався про Альтмана, як про талановитого, дуже досвідченого хормейстера та великого майстра хорової справи. Хор під його керівництвом був досконало сформований²⁸. Хоч і недовго, але колектив налічував 100 співаків, серед яких 45 – жінки та 55 – чоловіки. Артисти хору та оркестру вирізнялись творчою перспективністю. Цікавим також є той факт, що в усьому колективі театру не було жодної людини зі званням, навіть серед керівництва. Це свідчило про молодий вік колективу. Також М. Покровський згадує, що він залучав артистів

²⁷ Точно відомо, що працював хормейстером в грудні 1940 р. та в проміжку з 16.05 по 01.06.1941 р. Оскільки був євреєм за національністю, то працювати довше, ніж до липня 1941 року він не міг.

²⁸ Колектив театру, а особливо оркестр та хор складався з українців, поляків та євреїв [59, с. 338]

хору на різні епізодичні ролі у виставах. І це завжди відбувалося з великим успіхом, адже хористи володіли непересічними вокальними та артистичними даними [59, с. 338].

Доля Альтмана після роботи в театрі залишається невідомою. В 1941 році фашисти вивезли багатьох працівників Львівського оперного театру (а також оркестрантів філармонії) до Янівського концтабору [59, с. 337]. Альтман, який за походженням також був євреєм, міг стати жертвою цих репресій. Існують згадки про те, що Альтман безповоротно зник за невідомих обставин [49, с. 225]. Отож, можна припустити, що така ж доля (вивезли десь до концтабору) спіткала і його – хормейстера Альтмана. Або, в кращому варіанті, він утік. Однак, це лише здогадки, які поки неможливо підтвердити чи спростувати.

Помічником Альтмана (приблизно з вересня 1939 по червень 1941 року) ймовірно був **Збігнєв Станіслав Ліпчинський-Каррер**. Про нього нам вдалось встановити наступну інформацію. Справжнє ім'я – Збігнєв Станіслав Каррер²⁹. Народився 31 березня 1907 року у Львові, в родині Костянтина та Анни-Наталії Каррерів (Керрерів). Він офіційно змінив ім'я. Навчався у початковій школі та гімназії ім. Генріка Йордана у Львові. Закінчив її в 1925 році. Також три роки навчався гри на скрипці у З. Баньковської. В 1925-1926 рр. вивчав полоністику в Університеті Яна Казимира у Львові³⁰. Але через рік перервав навчання. З вересня 1926 по 1931 рік він працював хористом Львівської опери. Паралельно з цим навчався на відділі сольного співу³¹ в Консерваторії Польського музичного товариства. В сезоні 1931/32 рр. був солістом (баритон) другого плану Львівської опери. З 1934 р. почав працювати на Львівській станції Польського радіо. В цьому ж році він створив колектив під назвою «Chór Wesołej Piątki»³², для якого сам писав пісні. Приблизно в ці ж роки З. Ліпчинський був також диригентом деяких опереткових вистав. Працюючи на радіостанції, він радіофонізував низку

²⁹ Або Керрер

³⁰ Сучасний Львівський національний університет ім. І. Франка

³¹ Викладачка по вокалу – Ірена Ружицька; окрім цього вивчав гармонію та композицію у Юзефа Кофлера та оперну режисуру в Олександра Улуханова

³² Проіснував до 1937 р.

оперних вистав³³. Також він брав уроки диригування в Еміля Млинарського та Валеріана Бердяєва. І навчався театральної майстерності у таких педагогів, як Леон Шиллер, Олександр Улуханов та Болеслав Фотиго-Фоланський. З 1937 р. працює на радіостанції в м. Катовіце³⁴. В Катовіцах заснував перший радіооркестр.

З 2 вересня 1939 року його мобілізували і направили в Барановичі на радіостанцію. Але вже 14-16 вересня станція зазнала німецьких бомбардувань і припинила свою роботу. Приблизно в цей час Ліпчинський повертається до Львова, а саме – на роботу у Львівську оперу, де працює хористом та помічником хормейстера. Також виконує невеликі сольні партії у виставах. З червня 1941 по березень 1942 року в театрі не працював. А з березня 1942 р. знову прийнятий в хор театру. Після відступу німецької армії зі Львова (в липні 1944 р.), З. Ліпчинський впродовж року працює хормейстером театру (до липня 1945 р.). Він брав участь як хормейстер у підготовці опери «Галька» (українською мовою), яку виконували здебільшого польські артисти, в колишньому театрі Скарбка³⁵. Прем'єра цієї вистави відбулась 14 вересня 1944 року. Також Ліпчинський був хормейстером вистави «Наймичка» Вериківського (12 травня 1945 р.).

У липні 1945 р. Ліпчинський-Каррер виїхав до Польщі, де проживав до кінця життя у м. Катовіце. Там він один сезон (1945-1946 рр.) працював диригентом та музичним керівником місцевого оперного театру, а також керівником радіостанції (1945-1947 рр.). З 1 вересня 1947 р. до 1957 р. працював хормейстером Сілезької опери. Також був одним із організаторів Сілезького театру оперети в м. Ёлівіце. З 1952 по 1955 рік був художнім керівником цього театру, а з 1952 по 1972 – диригентом.

Збігнєв Ліпчинський-Каррер був також відомим композитором³⁶, створював музику до кінофільмів, писав сатиричні вірші, перекладав лібрето опер та оперет.

³³ Опері П. Масканьї, Е. Гумпердінка, Ш. Леока

³⁴ Очолоє відділ поп-музики та режисує радіопостановки

³⁵ Сучасний драматичний театр ім. М. Заньковецької у Львові

³⁶ Деякі свої твори писав під псевдонімом Rafał Wit

В Катовіцах проживав за адресою ul. M. Nowotki 40 (сучасна вулиця J. Mikusińskiego). Помер 3 липня 1980 року. Похований в Катовіцах [96].

Вошак Ярослав Антонович – ще один хормейстер та диригент театру періоду радянської та згодом – німецької окупації.

Дослідженням життєвого та творчого шляху Я. Вошак активно займається Олександр Драган³⁷. Він написав про нього цілу низку статей [24, 25, 27]. А також, в 2010 році написав дуже ґрунтовну дисертацію, присвячену постаті Я. Вошак [26]. Тож ми лише зазначимо деякі факти, які стосуються здебільшого хормейстерської праці Ярослава Вошак в театрі.

Навчаючись на останньому курсі консерваторії, Я. Вошак починає паралельно працювати в драматичному театрі. Це був 1940 рік. Спочатку він працює віолончелістом в оркестрі. І в цей же час він вперше встає за диригентський пульт вистави «Запорожець за Дунаєм»³⁸. Вистава під його керівництвом пройшла дуже успішно. Тож Вошаку згодом запропонували провести її ще й з колективом оперного театру. Також він іноді брав на себе обов'язки суфлера. Незадовго він обійняв посаду хормейстера театру, на якій пропрацював приблизно до 1944 року, оскільки потім зайняв місце диригента, а згодом – і головного диригента театру. В часи радянської окупації, очевидно, головним хормейстером був Альтман В. З.³⁹ Вошак, як хормейстер, до 1941 р. не дуже фігурує на афішах та у пресі. Однак, з приходом німецької влади – прізвище Вошак дедалі частіше зустрічаємо на театральних афішах [63].

Також хочемо зазначити наступне. Ярослав Вошак, очевидно, мав дуже добру репутацію серед німецького керівництва театру. Оскільки його ім'я часто зустрічається на афішах вистав з приміткою «лише для німців». В деяких виставах він був хормейстером, а в деяких – навіть диригентом.

Я. Вошак був хормейстером таких вистав у театрі: «Земля» Стефаника (прем'єра 30.10.1941 р.), «Балетний вечір» (прем'єра 17 та 18.11.1941 р.),

³⁷ Олександр Драган – український диригент, родом з Івано-Франківщини. Випускник ЛНМА ім. М. Лисенка, багатолітній диригент, а також – директор Хмельницької обласної філармонії

³⁸ Диригент, який мав провести цю виставу захворів і тому диригувати доручили Я. Вошаку

³⁹ На деяких афішах театру зазначено «Гол. хормейстер – Альтман В. З.»

«Мадам Баттерфляй» (прем'єра 29.11.1941 р. – тільки для німців), «Ніч під Івана Купала» Старицького (прем'єра 23.12.1941 р.), «Кармен» (прем'єра 19.03.1942 р. – тільки для німців), «Тоска» (прем'єра 19.08.1942 р.), «Паганіні» Легара (прем'єра 05.12.1942 р.), «Травіата» (прем'єра 29.12.1942 р. – тільки для німців), «Кавалерія Рустікана» (прем'єра 06.03.1943 р. – тільки для німців), «Низини» д'Альбера (прем'єра 12.06.1943 р. – для німців і союзників), «Тоска» (прем'єра 18.08.1943 р. – для німців і союзників), «Продана наречена» (прем'єра 27.10.1943 р. – тільки для німців), «Лилик» (прем'єра 28.11.1943 р. – для німців і союзників), «Маргарета»⁴⁰ (прем'єра 13.02.1944 р. – тільки для німців), «Трубадур» (прем'єра 20.05.1944 р.) [39].

НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЯ

Диригентом і, як бачимо з деяких афіш, ще й хормейстером німецької трупи театру працював німець⁴¹ **Альберт Копп**. Скоріш за все, він розпочав роботу влітку 1942 р., тоді ж, коли й музичний директор німецької трупи театру Фріц Вайдліх [39, с. 53]. Про А. Коппа практично немає біографічних даних, його портрет також відсутній. Відомо лише, що він був диригентом наступних вистав у Львівській опері: «Травіата» (30.01.1943 р.), «Балетний дивертисмент» (11.03.1943 р.), «Продана наречена» (09.10.1943 р.), «Трубадур» (24.05.1944 р.). Також Копп був хормейстером вистави «Літаючий Голендер»⁴² (йшла в театрі 6 разів і тільки для німців) [28, с. 336].

Вище ми вже згадували, що в часи німецької окупації Л. Туркевич запросив на посаду хормейстера **Голинську Галину Яківну**. Також є згадки, що вона працювала концертмейстером та корепетитором (саме ця посада могла включати в себе хормейстерські обов'язки) у Львівській опері. Більш детальної інформації про її хормейстерську діяльність в театрі, ми, на жаль, не знайшли. Однак, в переліку вистав за період 1941-1944 рр., який подає у своїй праці С.

⁴⁰ Більш відома, як опера «Фауст» Ш. Гуно

⁴¹ Можливо австрієць. Не вдалось встановити точну його національну приналежність

⁴² Опера Ріхарда Вагнера «Летючий голландець»

Максименко, знаходимо кілька вистав, в яких Г. Голинська виступала в ролі концертмейстера [39]. Це:

- «Циганське кохання» Ф. Легара (прем'єра 16.05.1942 р.);
- «Пташник» з Тиролю» К. Целлера (прем'єра 25.04.1943 р.);
- «Лилик» Й. Штрауса (прем'єра 28.11.1943 р.) [39, с. 249, 260, 266].

Щоправда, в цьому переліку та на афішах зазначено ініціал «О.» Голинська, але йдеться, очевидно, саме про Галину Голинську. В театрі вона працювала приблизно до літа 1944 року, а незадовго до повернення радянських військ на Захід України – емігрувала за кордон.

Ще одним хормейстером Львівської опери періоду німецької окупації був **Горницький Нестор Модестович**. Він працював в театрі з 1941 по 1944 рік на посаді хормейстера, але також був і солістом опери (тенор) [20, с.62]. І приблизно в ті ж самі роки, він паралельно працював викладачем класу контрабаса у Львівській консерваторії⁴³.

Є згадки, що працюючи в театрі, він диригував усіма українськими виставами, які були на той час в репертуарі театру [16]. Під його батuitoю йшла «Маруся Богуславка» Старицького (поновлення вистави 14.08.1941 р.), «Запорожець за Дунаєм»; він був хормейстером прем'єри вистави «Циганський барон» Штрауса (14.10.1941 р.) [39].

В праці О. Паламарчук читаємо наступне: «Навіть 19 червня 1944 р., коли фронт був уже зовсім близько, оперета «Циганський барон» ішла при переповненому залі <...> Хори готував Н. Горницький» [43, с.269].

Про Н. Горницького в 2017 році М. Галій написала книгу, в якій можна знайти багато цікавої інформації та спогадів про нього. Але більш детальної інформації саме про його хормейстерську діяльність у Львівській опері, на жаль, немає [20].

⁴³ Продовжив викладацьку роботу до 1967 року

1.3. Діяльність хормейстерів в період радянської культурної політики: 1945 – 1991 рр.

Як ми згадували вище, до липня 1945 р. в театрі продовжував працювати хормейстером З. Ліпчинський-Каррер. Тож він став першим хормейстером театру повоєнного періоду (хоч і недовго).

Наступним хормейстером театру (після другої каденції Ліпчинського-Каррера) був **Володимир Гаврилович Панасюк**. Про нього, на жаль, немає достатньо інформації. Зокрема відсутній портрет. Його ім'я згадується в працях М. Бурбана [10; 11] та в енциклопедичній статті І. Гамкала [22]. Щодо років роботи В. Панасюка на посаді хормейстера Львівської опери існують певні розбіжності. Гамкало подає в своїй статті роки з 1941 по 1947. А Бурбан вказує на період з 1944 по 1947 рік. Останній варіант нам здається більш правильним. Оскільки в опрацьованих нами джерелах, про хормейстера Панасюка в роки німецької окупації, вже не згадується. З 1947 по 1957 рік В. Панасюк був репресований. Разом із сім'єю він перебував на засланні в Анжеро-Судженську. Встановити театральний репертуар В. Панасюка, як хормейстера, ми не змогли.

Долгова Фанелія Мойсеївна. Згадки про неї ми знайшли в працях Бурбана [10; 11], в праці Белік-Золотарьової [7] та в енциклопедичній статті І. Гамкала, присвяченій Ф. Долговій [21].

Власне, найкраще інформацію про неї висвітлює Наталія Белік-Золотарьова [7]. В її праці вже є встановлена дата смерті Долгової⁴⁴ – 30 жовтня 1990 р. Також вона подає точну інформацію щодо навчання Ф. Долгової⁴⁵ у Харківському музично-драматичному інституті та у Харківській консерваторії. Ф. Долгова працювала деякий час концертмейстером та другим хормейстером Харківського оперного театру. А з 1938 по 1941 рік була головним хормейстером Харківської опери. Також вона працювала викладачем та керівником хору оперної студії в Харківській консерваторії⁴⁶ (з вересня 1937 по вересень 1941

⁴⁴ В Бурбана і Гамкала є лише її дата народження

⁴⁵ В Бурбана є інформація про навчання Долгової в мистецьких закладах м. Саратова. Однак, ми схилиємось до того, що це помилкова інформація

⁴⁶ Зараз – Харківський національний університет мистецтв ім. П. Котляревського

року). З 1941 року працювала в евакуації. Спочатку в Казахстані, а з 1942 по 1944 рік в Іркутську. В грудні 1944 року почала працювати головним хормейстером Львівської опери (до 1949 р.). Потім 4 роки не працювала в театрі. А з вересня 1953 по 1957 рік знову була головним хормейстером. З 1945 по 1974 рік працювала також викладачем кафедри хорового та оперно-симфонічного диригування Львівської консерваторії [7, с. 6-7]. Серед її випускників – Олександр Грицак (який теж працював хормейстером Львівської опери), Дем'ян Пелехатий, Іван Кільберг, Валентин Куржев [21].

Згідно статті І. Гамкала, Фанелія Долгова була хормейстером-постановником понад 40 вистав. Серед них: «Запорожець за Дунаєм», «Наталка Полтавка», «Богдан Хмельницький» Даанькевича та «Наймичка» Вериківського [21]. Більше вистав встановити не вдалось. Постає також питання, чи Долгова одразу була головним хормейстером чи ні. Бо ж окрім неї ще продовжував свою хормейстерську роботу в театрі Володимир Панасюк (до 1947 р.). Однозначної відповіді у нас поки немає. Але схилиємося до того, що все ж Долгова була головним хормейстером. Адже так про неї згадано у всіх джерелах. А Панасюка згадують лише як хормейстера (не головного).

Далі, в 1948 році, на посаду хормейстера в театр приходить **Арбіт Семен Михайлович**. Деякими спогадами про нього поділився диригент Юрій Луців, які ми подаємо нижче.

Симеон (Семен) Арбіт⁴⁷ народився в Молдові⁴⁸. Навчався в Румунії та у Львівській державній консерваторії у класі Ісаака Паїна В театрі працював спочатку помічником хормейстера, коли головним хормейстером була Ф. Долгова⁴⁹. А Юрій Луців в цей час був суфлером та помічником С. Арбіта. Коли Арбіт став головним хормейстером (в 1949 р., після відходу з театру Долгової), Луців почав працювати хормейстером (1949 р.), згодом – головним (1952-53рр.). Арбіт же стає диригентом оркестру.

⁴⁷ Був євреєм за походженням

⁴⁸ В сучасному Білгород-Дністровську (Одеська область)

⁴⁹ З 1948 по 1949 рік

Юрій Луців згадує С. Арбіта як знаючого музиканта, який мав своєрідну диригентсько-мануальну техніку.

Про хормейстерську діяльність **Юрія Олексійовича Луціва** ми вже дещо згадали. Але ще коротко доповнимо наступною інформацією.

В театрі Луців почав працювати тоді, коли ще навчався в консерваторії. Спочатку був суфлером та співав в хорі. Тоді, якраз в 1948 р., ставили оперу «Богдан Хмельницький» Данькевича, але йшли також інші великі, так звані «хорові» опери. Хористом Ю. Луців працював недовго. Дуже швидко став хормейстером. Про цей театральний період кар'єри з нами поділився сам Юрій Луців:

«З 1-го курсу мого навчання в консерваторії був клич іти працювати в опері. Тоді головним диригентом театру був Брагінський, а другим диригентом – Мандрикін. Йшли великі хорові опери. То був 1945 і далше. Якщо ти знав ноти і більш-менш сольфеджував, то тебе зразу брали. І я став підробляти як разовик в хорі. Крім того, тоді захворів суфлер Степан Купяк, який працював більше 40 років в опері, ще від Австрії (прекрасний суфлер – досконало знав італійську, німецьку, польську). Оскільки Мандрикін знав мене (бо я підігравав у нього в оркестрі як скрипаль), то попросив сісти в суфлерську будку. І я сів. І пропрацював приблизно 2,5 роки суфлером. Також працював хормейстером (з 1949 р.), але був на ставці хориста (тоді завжди так робили в театрі). Купяк виздоровів. Але часом я йому теж помагав і сідав в будку. Головним хормейстером тоді була Долгова Фанелія Мойсеївна. А другим хормейстером був Арбіт – студент, на рік старший від мене. Він був її помічником. А я був помічником помічника. Долгова не дуже хотіла їздити на гастролі. Тому їздив Арбіт. А я працював над поточним репертуаром, над новими прем'єрами. Пізніше Брагінський відійшов (радіше – «його відійшли»), а на його місце став Воцак. Пізніше, працюючи головним хормейстером, мені часом пропонували ставати за пульт (наприклад, коли захворів диригент). В той час, закінчивши консерваторію, мене одразу запросили в філармонію на посаду диригента. Тоді

директором філармонії був Кулій (а перед тим він був директором опери). І так моя хормейстерська кар'єра скінчилася. Після мене знову прийшла Долгова».

З деяких джерел, а також зі слів Луціва Ю. О. дізнаємось, що перед початком хормейстерської роботи О. Кураша, в театрі працював ще такий хормейстер, як **Григорій Борисович Орлов**. Це було ймовірно тільки один сезон – з 1957 по 1958 рік. Про Орлова нам вдалось встановити тільки те, що він закінчив Львівську консерваторію як симфонічний диригент і навчався у класі Ісаака Паїна. В театрі, після роботи головним хормейстером, працював диригентом балету. А пізніше (коли саме невідомо), він був диригентом оперного театру в Новосибірську.

В 1958 році в театрі починає працювати **Кураш Орест Іванович**. Його, як найталановитішого випускника консерваторії, запрошують одразу на посаду головного хормейстера. Однак, незадовго до цього, коли в театрі готували виставу «Лісова пісня» Кирейка, Кураш вже тоді був запрошеним хормейстером. І його робота дуже сподобалась колективу та «впала в око» тодішньому головному диригенту Ярославу Воцаку. Який і вирішив запросити його на посаду головного хормейстера в театр⁵⁰.

Орест Кураш увійшов в театральну історію як хормейстер, що працював найдовше (хоч і з перервами) – з 1958 по 1965 і з 1980 по 1986 рік був головним хормейстером; з 1986⁵¹ по 2006 – хормейстер. Загалом 33 роки, з яких 20 років він був хормейстером, а 13 років – головним хормейстером.

Збереженням пам'яті про О. Кураша активно займається його племінник – Данило Ільницький. Він опублікував низку матеріалів та спогадів присвячених О. Курашу⁵². Окрім цього, є спогади колег та знайомих Ореста Івановича – І. Гамкала, Є. Бойка, І. Майчика, Р. Берези, О. Серебинського та інших.

⁵⁰ Іван Гамкало, в своїх спогадах про О. Кураша, згаду, що посаду головного хормейстера пропонували спочатку Є. Вахняку. Але той відмовився

⁵¹ В більшості джерел саме цей рік є початком роботи Кураша як хормейстера (вже не головного). Проте, в праці Бурбана зустрічаємо інформацію, що в 1980-1996 рр. Кураш працює головним хормейстером, а з 1996 – хормейстером

⁵² Деякими, п. Данило Ільницький люб'язно поділився з нами

Орест Кураш був родом з-під Перемишля, однак згодом сім'я переїздить до Сокільник. Там О. Кураш навчався у школі, а також брав уроки гри на скрипці у Мирослава Павлика. Професійну освіту Орест Іванович здобув у Львівському музично-педагогічному училищі (навчався у Є. Вахняка) та згодом у Львівській консерваторії (навчався спочатку у М. Колесси, а пізніше у В. Василевича).

За свій багатолітній період роботи в театрі, О. Кураш був хормейстером та хормейстером-постановником великої кількості вистав. Але найвизначнішим здобутком є його першопрочитання таких українських вистав:

- в 1958 р. – «Лісова пісня» Кирейка;
- в 1960 р. – «Тіні забутих предків» Кирейка та «Украдене щастя» Мейтуса;
- в 1986 р. – «Одеська балада» Янівського;
- в 1990 р. – «Різдвяна ніч» М. Лисенка;
- в 1993 р. – «Тарас Бульба» М. Лисенка.

Окрім цього, в травні 1986 р. Кураш був хормейстером-постановником опери «Тангойзер» Вагнера та поновлень низки опер мовою оригіналу⁵³[43].

Про Ореста Кураша до сьогодні чуємо і читаємо лише найкращі відгуки. З огляду на які робимо висновок, що він був не просто великим професіоналом і талановитим хормейстером, а й дуже гарною, високоінтелектуальною людиною. Олександр Серебинський у своїх спогадах про Кураша характеризує його, як людину дуже товариську, яку в театрі всі дуже поважали. У нього ніколи ні з ким не було конфліктів, він ніколи не зазнавався. Тому його всі дуже любили.

Наведемо також спогади про О. Кураша одного з хористів Львівської опери, п. Романа Микитюка: «Незабутні, золоті часи роботи з Великим, дивовижним і непересічним Маестро Орестом Івановичем Курашем. Це була людина до тонкощів знаюча і відчуваюча оперу, до безтями любляча її і цю любов в повному обсязі передала нам, артистам хору. Я мав щастя повних 20 років працювати під геніальну руку Ореста Івановича, захоплюватися його трактуванням творів і, звичайно, насолоджуватися його незрівнянними

⁵³ Йдеться здебільшого про опери Верді та Пуччіні

порівняннями і жартами. А почуття гумору у нього було рідкісно унікальне, тонке і надзвичайно вишукане. За це ми всі його просто обожнювали!» [4].

З 1963 до 1970 року хормейстером театрального хору працював **Грицак Олександр Теодорович**. І, як читаємо в одному з небагатьох джерел про нього, він був в цей період головним хормейстером [54]. Але тоді є певна невідповідність з даними про О. Кураша, який був головним хормейстером до 1965 року. Тож, ймовірно, О. Грицак два роки (з 1963 по 1965) працював хормейстером, а вже з 1965 по 1970 рік – головним. Такий варіант нам здається логічним. Але в будь-якому разі, це питання потребує кращого вивчення.

Основну, хоч і дуже лаконічну, інформацію про Грицака подає В. Токарчук в «Енциклопедії сучасної України» [54]. Однак, ми спробуємо дещо розширити відомості про його творчу діяльність⁵⁴.

В театрі О. Грицак був хормейстером-постановником наступних вистав: «Паяци», «Сільська честь», «Аїда», «Трубадур», «Ріголетто», «Фауст», «На русалчин Великдень» та інших. Працюючи хормейстером, він іноді виступав також як диригент із такими виставами: «Фауст», «Запорожець за Дунаєм», «Наталка Полтавка», «Травіата». Після театру, Грицак довгий час працював завідувачем кафедри оперної підготовки у Львівській музичній академії, був диригентом оперного класу та оперної студії. Підготував з колективом студії постановки таких вистав: «Ноктюрн» Лисенка (2000 р., поновлення), «Алеко» Рахманінова (1987 р., поновлення), «Запорожець за Дунаєм» (1986 р., поновлення), «Севільський цирюльник» (20.05.1974 р. – постановка; травень 1998 р. – поновлення в оперному театрі), «Травіата» (1975 р. – постановка; 1986 р. – поновлення), «Дон Жуан» (1977 р. – постановка, спільно з диригентом І. Лацаничем), «Іоланта» (квітень 1980 р., постановка), «Таємний шлюб» Чімарози (3.05.1982 р., постановка), «Мусусі» О. Такташвілі (26.12.1982 р., постановка), «Зорі тут тихі» К. Молчанова (1985 р., постановка), «Купало» А. Вахнянина (21.10.1990 р., постановка), «Роксоляна» Д. Січинського (14.12.1993 р. – перша

⁵⁴ Спогадами про О. Т. Грицака з нами люб'язно поділився Юрій Федорович Пороховник, який працював деякий час разом із ним на кафедрі оперної підготовки у ЛНМА ім. М. Лисенка

сценічна постановка цієї опери) [38]. Окрім опер, був диригентом-постановником в оперній студії низки інших творів – «Хустина» Ревуцького, «Б'ють пороги» та «Радуйся, ниво неполитая» Лисенка, «Реквієм» Моцарта. Тут слід згадати, що у 1992 році відбувся конкурс оперних студій. І студія Львівської консерваторії під керівництвом О. Грицака, з оперою «Купало» Вахнянина, його виграла. Також колектив студії впродовж багатьох років їздив на оперний фестиваль А. Дідура (м. Сянок, Польща). Туди возили такі вистави: «Севільський цирульник» (в 1994, 1995, 2000 роках), «Євгеній Онегін» (жовтень 2001 р., диригував Ю. Пороховник), «Любовний напій», «Запорожець за Дунаєм», «Реквієм» Моцарта.

В 1965 році хормейстером в театр приходять **Стефанишин Дарія Володимирівна**. Вона працювала на цій посаді 11 років – до 1976 р. З її спогадів, працювала разом з О. Грицаком⁵⁵, приблизно до 1967 року. Але потім він тяжко захворів, і їй довелося швидко вчити репертуар та їхати замість Грицака з колективом на гастролі⁵⁶. О. Грицак до 1970 офіційно працював, але вже, ймовірно, не на повну творчу силу.

Оскільки про Дарію Стефанишин практично немає жодних публікацій, ми детальніше зупинимося саме на її біографії⁵⁷.

Народилася та зростала у музично обдарованій сім'ї. Мама грала на скрипці та гітарі. Дідусь дуже добре грав на скрипці та прекрасно співав, мав чудовий тенор. Сестра вчилася грі на фортепіано. Сама п. Дарія навчалася музичній школі на Коперника⁵⁸ – опановувала гру на скрипці. Її викладачем був тогочасний завідувач музичної школи – Павло Григорович Власенко. Закінчивши 7-й клас музичної школи (в загальноосвітній школі була тоді у 8-му класі), п. Дарія вирішила поступати у Львівське музичне училище. Спочатку пробувала поступати, як скрипалька, але не пройшла по конкурсу. І в училищі (як то часом буває і зараз) їй сказали: «зачекайте, як звільниться місце, то ми вас

⁵⁵ Дарія Стефанишин згадує його як надзвичайно добру, порядну людину та як дуже професійного диригента

⁵⁶ Гастроли були по Україні – Запоріжжя, Дніпро, Крим

⁵⁷ На основі інтерв'ю з Д. В. Стефанишин

⁵⁸ Зараз – Львівська державна музична школа №2 ім. М. Колесси

визьмемо». А швагро п. Дарії⁵⁹ тоді казав: «Ти не чекай, а йди на відділ диригування». Дарія Володимирівна згадує, що з диригування не мала ніякого поняття, бачила тільки, як швагро диригує. Але таки пішла в училище на диригентський відділ, де навчалася у класі Ніни Колосової. Навчаючись на третьому курсі училища, паралельно почала працювати у ПТУ. Там мала величезний хор хлопців. З цим хором на конкурсах (які організовувалися між різними професійно-технічними училищами) займали завжди 1-ші місця. Закінчуючи училище, на державному іспиті п. Дарія диригувала пролог з опери «Демон» А. Рубінштейна. В 1961 році поступає у Львівську консерваторію на факультет хорового диригування, де навчається в маестро Юрія Луціва⁶⁰. П. Дарія згадує, що в Луціва навчалася як хоровий диригент, але з перших занять він сказав їй, що вона буде в нього проходити ще й симфонічне диригування. А також він давав оркеструвати їй різні уривки. Приблизно з 1962/63 року, і впродовж трьох наступних років, п. Дарія працює в клініках медінституту. Там організовує хор з лікарів та медичних працівників (це були і професори, і завідувачі кафедрою чи відділом). Але з її спогадів, це була досить тяжка робота. Бо це були такі часи, що обов'язково потрібно було виконувати три пісні радянських композиторів на початку концерту та три пісні вкінці. Але якось з тої ситуації виходили. Часом виконували такі твори, що ніби і патріотичні (в радянському розумінні цього слова), а ніби і ні. А поміж-то співали, наприклад, Леонтовича. Потім Дарія Володимирівна працювала ще керівником хору у Військовому госпіталі на Чехова⁶¹. Окрім цього, паралельно з навчанням в консерваторії, працювала в Деревообробному технікумі. Там також вела хор. Після закінчення консерваторії, в 1965 році починає працювати у Львівському оперному театрі хормейстером⁶². На початку 1970-х років⁶³, Д. Стефанишин диригувала в театрі дві вистави – «Наталку Полтавку» і «Циганський барон». В

⁵⁹ Степан Прокоп'як – теж закінчив Львівське музичне училище, як хормейстер, навчався у викладачки Гребінник (зі слів Д. Стефанишин – дуже доброї); пізніше навчався в музичній академії.

⁶⁰ Власне, до Луціва, як до найкращого викладача, п. Дарію скерував її швагро С. Прокоп'як

⁶¹ Зараз – вулиця Патріарха Димитрія Яреми

⁶² Зі слів п. Дарії, хормейстери тоді часто працювали лише на ставці артиста хору. Про це ж згадував і Ю. Луців. Відповідно, поняття посади «головний хормейстер» не існувало.

⁶³ Точної дати встановити не вдалось

той час, головний диригент театру Ю. О. Луців, практикував давати хормейстерам диригувати якусь оперу.

Дарія Володимирівна також згадує, що в 1974 році з нею працював хормейстером-помічником **Степан Салій**⁶⁴. Він працював в театрі до 1977 року. Також, в праці Бурбана є ще інформація про Миколу Лопушинського, який працював начебто теж працював хормейстером в 1974-75 рр. та з 1992 року. Але Дарія Володимирівна не згадувала, що він з нею в один час працював. І ні вона, ні Ю. Луців⁶⁵ не змогли підтвердити, що Лопушинський колись таки був хормейстером театру. Окрім цього, Д. Стефанишин пригадує, що з нею ще працював хормейстером **Тібор Тіборович**⁶⁶. Він був родом з Закарпаття. Його запросив І. Лацанич (на той час – головний диригент театру). Але він працював недовго. І більше відомостей про нього немає.

Цікавою згадкою від Д. Стефанишин була інформація про заробітну плату, яка була на той час в театрі: «Я, як хормейстер, мала зарплату 100 рублів. Стільки ж отримували і артисти хору (100 рублів – це була найвища зарплата, а найнижча – 60 рублів). Причому 100 рублів отримували корифеї, які знали весь репертуар і вели групу. Солісти на той час отримували 120 рублів».

Також слід зауважити, що хор в цей період мав досить невеликий склад. І на загал, це була досить часта проблема, з якою стикався театр впродовж усієї своєї творчої діяльності. Але Д. Стефанишин вдавалося навіть з малим складом хору створювати достойне звучання хору. Про це читаємо в рецензії на прем'єру вистави «Зачарований замок» С. Монюшка⁶⁷ в одному з номерів газети *Культура і життя*: «Хор (хормейстер Дарія Стефанишин), незважаючи на свою малочисельність (це «хвороба» усіх обласних театрів), звучав соковито, виразно і цілком впорався з нелегким завданням» [64].

В 1976 році Дарія Стефанишин пішла з театру. І в цьому ж році почала працювати у Львівському музичному училищі викладачем диригування. Серед її

⁶⁴ Про С. Салія як про хормейстера театру нам більше нічого не відомо. А коротку біографічну довідку про нього можна знайти у книзі Бурбана «Українські хори та їх диригенти» [10]

⁶⁵ Микола Лопушинський один з випускників Ю. Луціва

⁶⁶ Прізвища встановити не вдалось

⁶⁷ Прем'єра опери відбулась 29 січня 1973 року

студентів переважно були духовики, менше було хормейстерів і народників. Дарія Володимирівна згадує, що спочатку, після насиченої театральної роботи, працювати в училищі було дещо складно та незвично. Але з часом вивчила репертуар, специфіку і пропрацювала в училищі 30 років (до 2006 р.). Серед своїх кращих випускників згадує Тараса Мартиника⁶⁸, Олега Петришина⁶⁹, Юрія Остюка⁷⁰.

За час хормейстерської роботи в театрі, в репертуарі Дарії Володимирівни Стефанишин було 43 опери та оперети. 24 з них – прем'єрні постановки. Їх подаємо в таблиці нижче:

РІК	НАЗВА ВИСТАВИ
1965	К.М. Вебер «Зачарований стрілець», Г. Доницетті «Любовний напій», Дмитро Толстой «Повість про одне кохання»
1966	Ж. Оффенбах «Казки Гофмана», В. Кирейко «У неділю рано зілля копала», Ж. Бізе «Шукачі перлів»
1967	Дж. Верді «Дон Карлос», С. Жданов «Багряні зірниці»
1968	Ф. Легар «Весела вдова», Дж. Верді «Ріголетто»
1969	П. Чайковський «Пікова дама», М. Лисенко «Наталка Полтавка», Ейно Тамберг «Залізний дім»
1970	29 квітня - Б. Лятошинський «Золотий обруч», Дж. Верді «Ернані»
1971	В.А. Моцарт «Дон Жуан», С. Гулак-Артемівський «Запорожець за Дунаєм»
1972	Едуард Направник «Дубровський», Роберт Планкет «Корневільські дзвони»
1973	М. Мусоргський «Хованщина», С. Монюшко «Зачарований замок» (або «Страшний двір»)
1974	–
1975	Ж. Оффенбах «Прекасна Єлена», Дж. Верді «Травіата» (<i>і, можливо, ще «Аїда»</i>), Амількаре Понк'єллі «Джоконда»
1976	–

⁶⁸ Станом на сьогодні – головний диригент камерного оркестру Хмельницької обласної філармонії

⁶⁹ В училищі навчався як трубач; зі спогадів Д. Стефанишин – по ньому можна було звіряти годинник

⁷⁰ Також навчався та працює зараз як трубач; окрім цього – багатолітній дяк Архикатедрального собору святого Юра у Львові

Після Д. Стефанишин, посаду головного хормейстера театру обіймає **Олійник Орест Михайлович**. Про нього інформацію черпаємо в основному зі спогадів його сестри – Ганни Олійник-Багрій [42]. В цій невеликій, але досить інформативній статті, можна детально ознайомитися з біографією О. Олійника. Для нас же важливою стала така інформація: «В 1977 р. був запрошений у Львівський оперний театр на посаду головного хормейстера, де працював три роки. За цей час з колективом театру він об'їздив багато міст України і тодішнього СРСР» [42, с. 151]. О. Олійник працював у Львові очевидно до 1979 р. Бо вже в цьому році він починає роботу як головний хормейстер Монгольської Національної опери [42]. В праці Бурбана вказано дещо інші роки хормейстерської роботи Олійника – 1975-1977 рр. [11, с. 59]. А в енциклопедичній статті, присвяченій Олійнику, зазначено роки з 1977 по 1983 [58]. Але з високою вірогідністю можна стверджувати, що і в одному, і в другому випадку це помилка. Тому, ми все ж опираємось на спогади сестри Ореста Михайловича та на її твердження, що він працював головним хормейстером у Львівській опері три роки – з 1977 по 1979 рік.

Певні зауваги щодо творчості О. Олійника та методів його роботи з хором, описав І. Чупашко в своїх працях [60; 61]. Також факти з життєвого та творчого шляху Ореста Олійника дуже гарно висвітлює Роман Береза [6]. А відомий український диригент-хормейстер Олександр Тарасенко ділиться спогадами про свого вчителя: «Його вплив на мене – молодого хормейстера, тяжко переоцінити! Видатний, навіть унікальний музикант! Дякую йому за розуміння художньої інтонації. Після його науки, в хоровому класі професора Муравського, для мене вже було не так і багато нового».

Після О. Олійника, на посаду хормейстера в 1980 році повертається Орест Кураш. І, як ми вже згадували раніше, він працював на посаді хормейстера аж до 2006 р. А в 1986 році до нього приєднується хормейстер **Гречинський Василь Васильович**. В театрі він працював до 1991 року та один рік (згідно даних в праці М. Бурбана) виконував обов'язки головного хормейстера – 1988-1989 рр. [10, с. 339]. А в жовтні 1991 р. В. Гречинський виїхав до США. Де й досі живе та

дуже успішно працює керівником українського хору «Думка» у Нью-Йорку. Більш детально ознайомитися з його біографією можна на сторінках праці М. Бурбана [10]. А також з інтерв'ю самого п. Василя для різних медіа [1; 13]. Ми наведемо лише окремі його спогади про роботу в театрі: «Деякий час я виконував обов'язки головного хормейстера театру. І якраз на цей період припала підготовка та постановка опери “Отелло”⁷¹ мовою оригіналу – вперше за довгий час. Також на мою долю, як головного хормейстера театру, припав перший виїзд театру за кордон. Перший виїзд був до Польщі, де на сцені Варшавської опери⁷² ми показували дві опери – “Украдене щастя” Мейтуса та “Золотий обруч” Лятошинського» [1].

1.4. Хормейстери періоду незалежності України: 1995 – 2025 рр.

Першими, хто застав період незалежності в театральному вимірі, були хормейстери О. Кураш (який продовжував свою роботу в театрі) та В. Гречинський (який довершував свою працю на посаді хормейстера).

Як вже згадували раніше, в праці Бурбана є інформація, що з 1992 і, ймовірно, приблизно до 1995 року хормейстером працював Лопушинський Микола Васильович [10, с. 443]. Але підтвердити це нам не вдалось. А Д. Стефанишин та Ю. Луців майже стверджували, що хормейстером в театрі він скоріш за все ніколи і не працював. Тому питання про М. Лопушинського як театального хормейстера залишається відкритим.

В 1995 році хормейстером починає працювати **Герявенко Богдан Григорович**. І вже з 1996 р. він працює на посаді головного хормейстера. І пробув на цій посаді до 2001 року. На час його хормейстерської роботи припала підготовка прем'єрної постановки опери «Мойсей» М. Скорика (відбулась 23.06.2001 р.). Також Герявенко був хормейстером-постановником «Реквієму» Верді мовою оригіналу (06.03.1999 р., прем'єра). В серпні 1999 року їздив з колективом театру на гастролі в Австрію (м. Куфштайн), де виконували оперу

⁷¹ В книзі Паламарчук «Музичні вистави Львівських театрів» знайшли точну дату постановки – 27.07.1990 р.

⁷² Teatr Wielki – Opera Narodowa

«Аїда». Більше інформації, яка стосувалася б його роботи в театрі у нас поки немає. Незадовго після роботи в театрі, Б. Герявенко виїхав за кордон, де проживав у м. Чикаго. Де зараз живе і працює Богдан Герявенко, нам встановити не вдалось.

З 2 січня 2004 року головним хормейстером Львівської опери стає **Коваль Василь Северинович**. Як ми згадували раніше, Орест Кураш був хормейстером, який працював в театрі найдовше. Але саме головним хормейстером найдовше в історії театру був Василь Коваль, який працював на цій посаді без перерви 15 років та 10 місяців. Окрім цього, він належить до плеяди хормейстерів, за каденції яких театр розпочав активну гастрольну діяльність не лише в Україні, а й за кордоном. Як керівник хору, В. Коваль разом із театральною трупкою гастролював у Польщі, Франції, Німеччині, Швейцарії та Люксембурзі. В театрі він був хормейстером-постановником багатьох вистав. Серед найбільш монументальних його робіт – безумовно, «Лоенгрін» Вагнера (прем'єра в березні 2019 р.), «Коли цвіте папороть» Станковича (прем'єра в грудні 2017 р.). А також низка інших опер: «Бал-маскарад» Верді, «Любовний напій» Доніцетті, «Страшний двір» Монюшка та інші. Іноді Василь Коваль виступав як диригент з такими вистави – «Запорожець за Дунаєм», «Любовний напій», «Реквієм» Верді, «Карміна Бурана» Орфа, «Кавказ» Людкевича. А також був ініціатором постановки у Львівській опері різдвяного дійства «З нами Бог!» [14].

Зараз Василь Северинович продовжує свою активну творчу діяльність, але вже як головний диригент Одеського національного академічного театру опери та балету і як головний диригент Академічного симфонічного оркестру Запорізької філармонії. Також він веде активну концертну діяльність в Україні, співпрацюючи із різними колективами та виконавцями. Його своєрідним творчим кредо є популяризація та виконання української музики найрізноманітніших стилів та жанрів – від народних пісень, колядок, щедрівок і кращих зразків української класики до музики сучасних українських композиторів. Важливими його диригентськими постановками в цьому напрямку стали:

- концертна програма «Щедрик» у Дніпровській опері, з нагоди 100-річчя першого виконання «Щедрика» у США (прем'єра 4 грудня 2022 р.);
- «Запорожець за Дунаєм» у Дніпровській опері (березень 2023 р., поновлення вистави в театрі після багатолітньої перерви);
- кантата-симфонія «Кавказ» в Одеській опері (листопад 2024 р., прем'єра та перше виконання твору в Одесі);
- «Наталка Полтавка» в Одеській опері (березень 2025 р., поновлення вистави).

В реальному часі Василь Коваль також працює над підготовкою прем'єри балету «LISOVA»⁷³ на музику сучасного українського композитора Тимофія Старенкова.

В 2007 році другим хормейстером починає працювати **Коваль (Сологуб) Ірина**. В театрі працювала спочатку артисткою хору (з 2005 р.). Впродовж багатьох років є також керівником дитячого театального хору. В 2023 р. була хормейстером-постановником нової редакції опери «Запорожець за Дунаєм». Як хормейстер, працює в основному над виставами поточного театального репертуару [29].

В 2018 році ще одним хормейстером театру стає **Яценко Вадим Русланович**. Він же увійшов в історію театру, як наймолодший хормейстер [23]. З початком своєї роботи він заснував у театрі камерний хор «LvivOpera Chamber Choir» [12]. 3 грудня 2021 року і дотепер В. Яценко – головний хормейстер театру. Йому випало працювати в період великої кількості нових постановок у Львівській опері, переважно сучасних. З останнього, він є хормейстером-постановником балету «Соляріс» О. Родіна. В минулих роках був постановником опери «Діалоги Кармеліток» Ф. Пуленка, балету «Тіні забутих предків» та опери «Лис Микита» І. Небесного, «Страшна помста» та «Псалми війни» Є. Станковича, а також низки інших вистав. В реальному часі готує, як хормейстер,

⁷³ Прем'єра запланована на 24 травня 2025 року на сцені Одеської опери

прем'єру опери «Золотий обруч» Б. Лятошинського. Паралельно з роботою в театрі, також працює керівником камерного хору «Гомін».

Досліджуючи діяльність хорової сторінки Львівської опери нам вдалось встановити імена 30-ти хормейстерів за період 125-річної діяльності театру. Для більш детальної хронологічної наочності подаємо всю інформацію у таблиці нижче:

№	<u>Прізвище, ім'я хормейстера</u>	<u>Роки праці</u>
1	Ельшик Вацлав	1900 – 1906
2	Ружицький Людомир	1907 – 1908
3	Вольфсталь Броніслав	1908 – 1909?
4	Родзінський Артур	1918 – 1919
5	Рудницький Антін Іванович? <i>*ймовірно</i>	1920 – 1922? <i>*ймовірно</i>
6	Туркевич Лев Іванович	1927? – 1928
7	Польцінетті Дагоберто Ґастон	1930 – 1932
8	Рудницький Антін Іванович	1932 – 1933
9	Альтман В.? З.?	1939/1940? – червень? 1941
10	Ліпчинський-Каррер Збігнєв Станіслав	Вересень 1939 – червень 1941
11	Вошак Ярослав Антонович	1940 – 1944
12	Копп Альберт (диригент та хормейстер німецької трупи театру)	?Літо 1942 – 1944
13	Голинська Галина Яківна? <i>*ймовірно</i>	1941 – 1944? <i>*ймовірно</i>
14	Горницький Нестор Модестович	1941 – 1944
15	Ліпчинський-Каррер Збігнєв Станіслав	Липень 1944 – липень 1945
16	Панасюк Володимир Гаврилович	1944? – 1947
17	Долгова Фанелія Мойсеївна – головний хормейстер	Грудень 1944 – 1949
18	Арбіт Семен Михайлович – хормейстер Головний хормейстер	1948 – 1949 1949 – 1952
19	Луців Юрій Олексійович – хормейстер Головний хормейстер	1949 – 1951 1951 – 1953
20	Долгова Фанелія Мойсеївна – головний хормейстер	Вересень 1953 – 1957

21	Орлов Григорій Борисович – головний хормейстер	1957 – 1958
22	Кураш Орест Іванович – головний хормейстер	1958 – 1965
23	Грицак Олександр Теодорович – хормейстер Головний хормейстер	1963 – 1965 1965 – 1970
24	Стефанишин Дарія Володимирівна – хормейстер Головний хормейстер	1965 – 1976 1973? – 1976
25	Салій Степан Ілліч – хормейстер	1974 – 1977
26	Тібор Тіборович	?-?
27	Олійник Орест Михайлович – головний хормейстер	1977 – 1979
28	Кураш Орест Іванович – головний хормейстер Хормейстер	1980 – 1986 1986 – 2006
29	Гречинський Василь Васильович – хормейстер Головний хормейстер	1986 – 1991 1988 – 1989
30	<i>Лопушинський Микола Васильович</i> <i>* ймовірно</i>	1992? – ? <i>* ймовірно</i>
31	Герявенко Богдан Григорович – хормейстер Головний хормейстер	1995 – 1996 1996 – ?
32	Коваль Василь Северинович – головний хормейстер	2.01.2004 – 31.11.2019
33	Коваль Ірина – хормейстер, керівник дитячого хору театру	2007 – дотепер
34	Яценко Вадим Русланович – хормейстер Головний хормейстер	2018 – 2021 Грудень 2021 – дотепер

Висновки до першого розділу. За весь період діяльності театру, нам вдалось встановити імена 30-ти хормейстерів. Це поки доволі приблизна цифра. Багато моментів потребують уточнень та подальших досліджень. Зокрема, залишаються прогалини в періоди таких років:

- 1908/09 – 1918;
- 1922 – 1927;
- 1928 – 1930;
- 1933 – 1939;
- 1992 – 1995.

Це підкреслює те, що тематика хормейстерів театру потребує подальших, ґрунтовних досліджень та пошуків.

Серед встановлених нами імен хормейстерів бачимо, що більшість хормейстерів за національністю – українці. Але були також поляки, німці, італієць (Д. Польцінетті).

РОЗДІЛ 2. Особливості роботи хормейстера з оперним хором (на основі інтерв'ю з Д. В. Стефанишин)

В 2018 році українська музикознавиця Оксана Летичевська написала дуже ґрунтовну монографію під назвою «Хорове виконавство в оперній виставі: творчість Л. М. Венедиктова» [34]. В цій роботі вона детально зосереджується на різних особливостях, які стосуються оперного хору та хормейстера в оперному театрі. Власне, за основу своєї роботи вона бере постать видатного диригента Лева Венедиктова – багатолітнього головного хормейстера (1972 – 2014 рр.) Національної опери України ім. Т. Шевченка. Однак, в даному розділі нашої роботи ми хотіли б зосередитися на спогадах та досвіді хормейстера Львівського оперного театру Дарії Володимирівни Стефанишин, яка очолювала хоровий колектив опери впродовж 11 років (1965 – 1976 рр.). Вся інформація подана нами буде ґрунтуватися виключно на її розповідях.

Про відмінність оперного хору від інших типів/видів хорів. Особливостей оперного хору достатньо багато. Наведемо найбільш основні:

- хоровий колектив в опері ніколи не є статичним. Артисти хору під час вистави виконують різні рухи, мізансцени, завдання режисера, іноді навіть танцюють. Власне тому вони називаються не просто «хористи». А саме «артисти хору». Оскільки є повноцінними учасниками театральних вистав;

- оперний хор завжди співає все напам'ять. І коли в колектив приходять нові співаки, то потрібен час (рік, переважно два, а може й більше), щоб вони освоїли весь поточний репертуар;

- артисти оперного хору завжди співають в костюмах (які часто не найбільш зручні та можуть сильно заважати співу), в гримі та іноді в перуках, часто тримають в руках якісь декораційні елементи вистави;

- оперний хор залежить не лише від хормейстера, а ще й від диригента та режисера конкретної вистави;

- артисти хору часто розміщуються далеко одні від одних (є дуже багато варіантів розміщення хору в опері, які залежать від конкретної вистави та режисерського задуму).

Співпраця «хормейстер-диригент» та «хормейстер-режисер». Як ми вже зауважили, хор в опері, окрім хормейстера, підпорядковується також диригентам та режисерам. Можливо навіть в більшій мірі їм, ніж хормейстеру. Основне завдання хормейстера – вивчити ту чи іншу виставу в класі. На цьому етапі хормейстер ознайомлює колектив (якщо це першопрочитання) з твором, розчитує з колективом матеріал та звертає увагу на базові виконавські речі – інтонація, стрій, ансамбль, дикція, динаміка⁷⁴ та фразування. А потім починається найважливіший етап – репетиції в класі з диригентом, співанки з солістами та диригентом в класі, режисерські та сценічні репетиції. На цьому етапі дуже важлива ефективна співпраця між хормейстером, диригентом і режисером, а також – взаєморозуміння між ними.

«Хормейстер-диригент». Майже на будь-якому етапі хорових репетицій диригент може прийти, послухати хор, дати якісь свої побажання чи зауваження. Дуже важливо, щоб хормейстер і диригент узгодили між собою питання темпів, штрихів, динаміки і тд. Певна складність полягає в тому, що в театрі працює кілька різних диригентів (а часом ще приїжджають запрошені диригенти). І кожен з них має свій диригентський «почерк». Бувають диригенти стабільні – вони як правило не відхиляються від темпів та виконавських нюансів, які були погоджені на репетиціях. А є такі диригенти, в яких під час виступів переважає емоційна складова. І вони можуть суттєво порушувати репетиційні темпи та інші нюанси. А це вводить колектив у стресову ситуацію, через що артистам буває складно співати.

«Хормейстер-режисер». Мабуть одна з найважливіших, але водночас і найважчих форм співпраці для хормейстера в підготовці до вистави.

⁷⁴ Тут варто зауважити, що поняття динаміки та її градації в оперному хорі дещо відрізняється від інших хорових колективів

Хормейстер повинен пильнувати, як режисер розставляє артистів хору на сцені. Іноді є потреба поставити виконавців з сильнішими голосами позаду, а зі слабшими голосами навпаки попереду – для забезпечення акустичного балансу. Також, найкраще аби хор стояв ближче до краю сцени і добре бачив диригента. Але, так буває не завжди. Більше того. Хористи тої чи іншої партії навіть не завжди стоять поруч один від одного. Добре, коли режисер розуміє хорову специфіку. Бо від правильного та логічного розташування хору на сцені напряду залежить ансамблева злагодженість і звучання колективу. В цьому контексті, Дарія Стефанишин згадувала, як відбувалась підготовка до прем'єри опери «Золотий обруч» Б. Лятошинського (1970 р.)⁷⁵. Режисером цієї вистави був тоді Дмитро Смолич (з Києва). Він робив складні постановки. Але попри все прислухався до думки хормейстера і тому працювати з ним було легко.

Зараз же, щораз більше в сучасних постановках хор опиняється в найнеочікуваніших місцях. До прикладу, в нещодавній постановці Львівської опери балету «Соляріс» сучасного композитора О. Родіна, частина хору була на сцені, а інша частина – в глядацьких ложах. В минулому році, коли знову ж таки у Львові виконували твір Є. Станковича «Псалми війни», артисти хору були розміщені на сцені по-перше в дуже хаотичному порядку. А по-друге, ще й на різних висотних рівнях. Дехто був практично під сценою, дехто – дуже високо над її нормальним рівнем. І це неминучі виклики сьогодення, які постають як перед хормейстером в театрі, так і перед хористами.

«Закулісні хори» в театральних виставах (минуле та сучасність). Колись, продиригувати закулісний хор – це був справжній виклик для хормейстера. Театри ще не були оснащені всіма технічними пристосуваннями. І хормейстерам доводилось вдаватися до різних хитрощів. Ну по-перше. Аби весь хор за кулісами бачив хормейстера, він мусив стояти на якомусь підвищенні. Банально це було крісло. Але хормейстер в свою чергу повинен був бачити хоч краєм ока, що ж диригує диригент. Для цього хормейстери робили невелику

⁷⁵ Зараз якраз Львівський оперний театр активно готується до нового прочитання цієї вистави, прем'єра якої повинна відбутися наприкінці травня 2025 р., з нагоди святкування 125-ліття театру

дірку в кулісі (хоч і не можна було цього робити) та вставляли туди сірник. І це насправді була досить поширена практика. Схожу історію читаємо в Летичевської в праці про Л. Венедиктова [34]. Теж саме знаходимо в спогадах про О. Кураша. Це свідчить про те, що диригування «закулісними хорами» – це була поширена проблема (в меншій чи більшій мірі). Іноді, коли хор стояв на задньому плані і мав співати за кулісами, хормейстер брав фісгармонію, аби підтримати стрій хору (оскільки оркестр далеко і погано прослуховується).

В умовах сьогодення такої проблеми в театрах вже немає. Хормейстеру навіть не обов'язково самотійно диригувати хором за кулісами. Оскільки по периметру сцени, в різних її кутках розміщено монітори. І артисти хору, незалежно від того де і як вони стоять на сцені, мають змогу їх бачити і, відповідно, спостерігати за рухами диригента.

Підсумовуючи вищесказане, можемо зробити короткий висновок. Хормейстерська робота оперному театрі – достатньо багатогранна і складна справа. Адже завдання хормейстера полягає не лише в забезпеченні знання партій колективом та належного звучання хору. А й в тісній співпраці з усіма учасниками творчого процесу – солістами, диригентом, режисером.

ВИСНОВКИ

За 125 років діяльності Львівської опери, нам вдалось встановити імена близько 30-ти хормейстерів, які працювали в стінах театру. Це: В. Ельшик, Л. Ружицький, Б. Вольфсталь, А. Родзінський, Л. Туркевич, Д. Польцінетті, А. Рудницький, В. Альтман, З. Ліпчинський-Каррер, Я. Вошак, А. Копп, Г. Голинська, Н. Горницький, В. Панасюк, Ф. Долгова, С. Арбіт, Ю. Луців, Г. Орлов, О. Кураш, О. Грицак, Д. Стефанишин, С. Салій, Тібор Тіборович, О. Олійник, В. Гречинський, *М. Лопушинський*⁷⁶, Б. Герявенко, В. Коваль, І. Коваль, В. Яценко. Всі вони – дуже визначні та непересічні особистості в українському та світовому мистецтві. І кожен з них привніс свій особливий вклад у розвиток Львівської опери.

У нашому магістерському дослідженні ми виконали низку поставлених завдань. А саме:

- систематизували хронологію диригентської роботи із хором Львівської опери від 1900 року до сьогодні;
- здійснили огляд наявних біографічних відомостей про хормейстерів, а також – доповнили їх унікальною інформацією, матеріалами та спогадами, зібраними нами під час дослідження;
- проаналізували специфіку роботи хормейстера з оперним хором на основі практичного досвіду та спогадів Д. В. Стефанишин.

Вперше в науковому вимірі ми спробували здійснити історіографічну реконструкцію діяльності хормейстерів Львівської опери в період від 1900 до сьогодні. Проте повністю заповнити всі наявні прогалини, які стосуються хормейстерської діяльності театру, нам, на жаль, поки не вдалося. Потребують більш детальних досліджень такі періоди: з 1908/09 по 1918; з 1922 по 1927; з 1928 по 1930; з 1933 по 1939; і уточнення потребує період з 1992 по 1995 рік.

⁷⁶ Його хормейстерська діяльність в театрі поки не підтверджена

«Хормейстерська діяльність Львівської опери» – це та дослідницька ніша, яка залишається надзвичайно актуальною та відкриває широкі перспективи для подальших наукових пошуків і досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багато справ ще у моєї долі, випуск №37 – Василь Гречинський (штат Нью-Йорк, США). *Управління закордонного українства МЗС України*. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=320644915572822&rdid=d1NYSgIr3ips2B55> (дата звернення: 26.11.2024).
2. Бенч О. Диригенту Юрію Луціву – 90! *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/105124> (дата звернення: 21.11.2024).
3. Береза Р. Зодчий хорового ремесла (до 75-річчя народження Ореста Кураша). *Животоки: культурно-просвітницький вісник Львівського державного обласного центру народної творчості і культурно-освітньої роботи*. 2010. №. 3–4 (48-49). С. 1–4.
4. Береза Р. Україна пишається. Орест Кураш. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02o1EhtskoA7DgUrsT22TKvyy48i28SpvZ98k8WLbkWxQG51dpayLGoD5zmn1&id=1078646188 (дата звернення: 07.03.2025).
6. Береза Р. Україна Пишається. Орест Олійник. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/share/p/16RHRyEX9J/> (дата звернення: 30.01.2025).
7. Белік-Золотарьова Н. Нариси з історії хору оперної студії Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського.. Харків : Планета-Прінт, 2019. 116 с.
8. Буклет до опери «Король Роджер» (Варшавська опера). *Encyklopedia teatru Polskiego*. URL: https://encyklopediateatru.pl/repository/performance_file/2013_12/58995_krol_roger_teatr_wielki_warszawa_2000.pdf (дата звернення: 04.02.2025).
9. Буклет до опери «Фауст» (Варшавська опера). *Encyklopedia teatru Polskiego*. URL: https://encyklopediateatru.pl/repository/performance_file/2013_12/60671_faust_teatr_wielki_warszawa_2008.pdf (дата звернення: 04.02.2025).
10. Бурбан М. Українські хори та їх диригенти. Дрогобич : Посвіт, 2006. 640 с.

11. Бурбан М. Хорове виконавство Львівщини. Хори. Диригенти. Дрогобич-Львів, 1999. 279 с.
12. Вадим Яценко. *Львівська Національна Опера*. URL: <https://opera.lviv.ua/personel/vadym-yatsenko/> (дата звернення: 26.03.2025).
13. Василь Гречинський, художній керівник і диригент нью-йоркського хору «Думка». *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3918369-vasil-grecinskij-hudoznij-kerivnik-i-dirigent-nujorskogo-horu-dumka.html> (дата звернення: 12.11.2024).
14. Василь Коваль. *Львівська Національна Опера*. URL: <https://opera.lviv.ua/personel/vasyl-koval/> (дата звернення: 18.05.2024).
15. Відкриття Міського театру (1900). *Місто як сцена*. URL: <https://city-as-stage.lvivcenter.org/articles/vidkryttia-miskoho-teatru/> (дата звернення: 20.08.2024).
16. Волощак Ю. Вуйцьо Нестор. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/73091> (дата звернення: 11.10.2024).
17. Воробкало Д. Композитор у модерному «музичному вбранні», або ким був Антін Рудницький. *Фотографії старого Львова*. URL: <https://photo-lviv.in.ua/kompozytor-u-modernomu-muzychnomu-vbranni-abo-kym-buv-antin-rudnytskyj/> (дата звернення: 14.01.2025).
18. Вул. Дудаєва, 9 – колишній Будинок Політехнічного товариства. *Інтерактивний Львів*. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/dudaieva-9/> (дата звернення: 19.03.2025).
19. Вул. Чайковського П., 6. Будинок Адольфа Сегалія. *Бюро спадщини*. URL: <https://heritage.lvivcenter.org/building/15557> (дата звернення: 03.02.2025).
20. Галій М. Нестор Горницький. Життєвий та творчий шлях, педагогічна та організаційна діяльність. Львів : Ліга Прес, 2017. 249 с.
21. Гамкало І. Долгова Фанелія Мойсеївна. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-20562> (дата звернення: 02.06.2024).
22. Гамкало І. Панасюк Володимир Гаврилович. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-879179> (дата звернення: 17.12.2024).

23. Головіна С. Наймолодший хормейстер України. Історія 26-річного диригента Львівської опери. *Львівський портал*. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2020/07/15/najmolodshyj-khormejster-ukrainy-istoriia-26-richnoho-dyryhenta-lvivskoi-opery> (дата звернення: 13.03.2025).
24. Драган О. Видатний український диригент Ярослав Вошак. Становлення творчої особистості.. *Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару*. С. 17–24.
25. Драган О. Опери та балети українських композиторів у творчій біографії диригента Ярослава Вошака. *Наукові збірки Львівської державної музичної академії імені М. В. Лисенка*. 2008. Вип. 18 : Музикознавчі студії: збірник статей. С. 53–64.
26. Драган О. Постать Ярослава Вошака в контексті розвитку диригентської культури II пол. XX ст. : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Львів, 2010. 221 с.
27. Драган О. Ярослав Вошак - диригент симфонічного оркестру (грозненський етап). *Вісник Прикарпатського університету*. С. 321–326. (Мистецтвознавство ; вип. 17–18).
28. Івасівка М. Український оперний театр у Львові. *Наш театр. Книга діячів українського театрального мистецтва*. : у 2 т. / ред.: О. Лисяк та ін.; Наукове товариство ім. Шевченка. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Об'єднання мистців української сцени (ОМУС), 1975. Т. 1 : 1915-1975. С. 321–356.
29. Ірина Коваль. *Львівська Національна Опера*. URL: <https://opera.lviv.ua/personel/iryna-koval/> (дата звернення: 28.01.2025).
30. Камінський В. Луців Юрій Олексійович. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-59438> (дата звернення: 22.11.2024).
31. Коваль М. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.). Київ : Видавничий дім "Альтернативи", 1999. Т. 12. 336 с.
32. Косаняк Н. Музичний театр в інфраструктурі культурно-мистецького життя Львова кінця XVIII - першої третини XX ст. (на матеріалі тогочасної місцевої преси) : дис. ...канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Львів, 2015. 242 с.

33. Левицька Л., Бодревич І. Лев Туркевич. Життя і творчість. Торонто, 1965. 359 с.
34. Летичевська О. Хорове виконавство в оперній виставі: творчість Л. М. Венедиктова : монографія. Київ, 2018. 230 с.
35. Львівське державне музичне училище імені Станіслава Людкевича. Сторінки історії. Ред.-упор. Н. Пузанкова. Львів, ТеРус, 2009. 216 с.
36. Львівський національний академічний театр опери та балету. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-59668> (дата звернення: 15.09.2024).
37. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові : у 2 т. Львів : Сполом, 2003. Т. 1 : Від доби міських музикантів до Консерваторії [поч. XV ст. – до 1939 р]. 287 с.
38. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові : у 2 т. Львів : Сполом, 2003. Т. 2 : Від Консерваторії до Академії (1939 – 2003). 200 с.
39. Максименко С. Український театр у Львові в період німецької окупації (1941-1944). Львів, 2015. 328 с.
40. Наш театр: книга діячів українського театрального мистецтва. 1915-1975. Т. 1. Ред. Г. Лужницький [та ін.]. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто : Наукове товариство ім. Шевченка, 1975. 848 с.
41. Нога О. Хроніки міста театрів від "Шекспіра": театральне життя Львова 1920-1944 років. Львів : Українські технології, 2006. 264 с.
42. Олійник-Багрій Г. Визначний маестро Надзбруччя – Орест Олійник. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18007/1/OLIINYK-BAHRIL.pdf> (дата звернення: 11.01.2025).
43. Паламарчук О. Музичні вистави Львівських театрів (1776 – 2001). Львів, 2007. 448 с.
44. Паламарчук О. Світ моїх зацікавлень. Львів : Сполом, 2006. 400 с.
45. Паламарчук О., Пилип'юк В. Львівська опера. Львів : Світло й Тінь, 2000. 155 с.

46. Рудницький А. Про музику і музик. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто : Наукове товариство ім. Шевченка, 1980. 336 с.
47. Рудницький А. Українська музика: історико-критичний огляд. Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1963. 406 с.
48. Стельмашук С. У світі звуків і слова. Про діячів української культури другої половини ХХ століття. Львів : Тараса Сороки, 2009. 319 с.
49. Степанчикова Т. Історія єврейського театру у Львові. «Крізь терни – до зірок!». Львів, Ліга-Прес, 2005. 376 с.
50. Сторінки історії Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. Львів : Сполом, 2009. 352 с.
51. Тарнавський О. Літературний Львів 1939-1944: Спомини. Львів : Просвіта, 1995. 135 с.
52. Терещенко А. Арбіт Семен Михайлович. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-43167> (дата звернення: 25.10.2024).
53. Терещенко А. Львівський державний академічний театр опери та балету імені Івана Франка: піввіковий творчий шлях. Київ : Музична Україна, 1989. 208 с.
54. Токарчук В. Грицак Олександр Теодорович. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-31735> (дата звернення: 11.01.2025).
55. Ферендович М. Диригентське мистецтво в музичному просторі Львова першої третини ХХ століття (джерелознавчий аспект). Дис. ... канд. Мистецтвознавства : 17.00.03. Львів, 2017. 282 с.
56. Ферендович М. Постаті оперних і опереткових диригентів у Львівському Міському театрі в першому двадцятиріччі ХХ століття. *Мистецтвознавчі записки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: збірник наукових праць*. Київ, 2011. Вип. 19. С. 321–328.
57. Ферендович М. Рецепція диригентської майстерності Броніслава Вольфшталя на сторінках періодичних видань Львова 1900-1939 років. *Видавничий рух в Україні: середовища, артефакти*. Львів, 2019. С. 149–152.
58. Фільц Б. Олійник Орест Михайлович. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-76503> (дата звернення: 21.01.2025).

59. Чекас Л. Л. До львівського періоду творчості диригента, народного артиста УРСР М. Д. Покровського. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2003. вип. 3. С. 336–345. (Серія «Мистецтвознавство»).
60. Чупашко І. З долин до вершин. Львів : Видавництво ЛНМА ім. М. Лисенка, 2013. 216 с.
61. Чупашко І. Методи роботи Ореста Олійника зі студентським хором Уманського державного музичного училища. *Культура і сучасність*. 2016. №. 1. С. 116–121.
62. Юрій Луців. *Львівська Національна Опера*. URL: <https://opera.lviv.ua/personel/yurij-lutsiv/> (дата звернення: 20.11.2024).
63. Ярослав Вошак. *Львівська Національна Опера*. URL: <https://opera.lviv.ua/personel/yaroslav-voshhak/> (дата звернення: 30.01.2025).
64. Яценко О. Вперше на Україні. *Культура і життя*. 1973. 17 берез.
65. ap. Z opery. *Gazeta Muzyczna*. 1919. 15 Sierpnia (№ 21-22). S. 156 – 158.
66. Artur Rodziński – Życie i twórczość. *Culture*. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/artur-rodzinski> (дата звернення: 12.12.2024)
67. Barwiński E. Heller czy Pawlikowski: głos w sprawie oddania nowego teatru lwowskiego. Lwów : wyd. W. A. Szykowski, 1900. 26 s.
68. Błaszczyk L. T. Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX w. Kraków : Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1964. 354 s.
69. Błaszczyk L. T. Żydzi w kulturze muzycznej ziem polskich w XIX i XX wieku: słownik biograficzny. Warszawa : Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny w Polsce, 2014. 351 s.
70. Bronisław Wolfsthal. *Geni*. URL: <https://www.geni.com/people/Bronislaw-Wolfsthal/6000000084996955821> (дата звернення: 03.02.2025).
71. Brumer W. Teatry warszawskie w sezonie 1925/6. *Teatr Wielki. Życie Teatru: tygodnik, poświęcony polskiej kulturze teatralnej*. 1926. Czerwiec (№25-28). S. 195.
72. Chmara-Żaczkiewicz B. Wolfsthal, Bronisław. *Polska Biblioteka Muzyczna*. 10.08.2023. URL: <https://polskabibliotekamuzyczna.pl/encyklopedia/wolfsthal-bronislaw/> (дата звернення: 13.12.2024).

73. Fryze F. Teatr i muzyka. *Kurjer Poranny*. 1927. 30 Stycznia (№30). S. 5.
74. Greszczuk D. Teatr Miejski we Lwowie i jego dyrektor w sezonie 1918–1919. *Roczniki Humanistyczne*. 2010. T. 58, z. 1. S. 55–76.
75. Iwaszkiewicz J. Parsifal w Operze. *Wiadomości Literackie*. 1927. 17 Kwietnia (№16). S. 6.
76. Kański J. Przewodnik operowy. Kraków : Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1978. 562 s.
77. Kasiński E. Heller czy Pawlikowski? Polemiki i spory o teatr Lwowski Ludwika Hellera. *Pamiętnik Teatralny*. 1999. Z. 1 (189). S. 71–133.
78. Lisowska M. Teatr lwowski w latach 1918-1939. *Semper Fidelis*. 1995. №1. S. 21–24.
79. M.K. Życie kulturalne. Muzyka. “Zygmunt August” na Wawelu. *Kurjer Poznański*. 1931. 13 Sierpnia (№368). S. 8.
80. Maresz B., Szydłowska M. Repertuar teatru Polskiego we Lwowie. Teatr Miejski pod dyрекcją Tadeusza Pawlikowskiego 1900 – 1906. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2005. 246 s.
81. Neuhauser F. Z muzyki. *Gazeta Lwowska*. 1919. 22 Lipca (№ 167). S. 6.
82. Niewiadomski S. Tydzień Moniuszkowski. *Gazeta Muzyczna*. 1919. 1 Maja (№15-16).
83. Pajczkowski F. Teatr Lwowski pod dyрекcją Tadeusza Pawlikowskiego (1900-1906). Kraków : Wydawnictwo literackie, 1961. 513 s.
84. Polzinetti Dagoberto Gaston. *Biblioteka Jagellońska*. URL: <https://bj.uj.edu.pl/zasoby-cyfrowe/baza-biogramow/biogram?field%5B1%5D=5%26value%5B1%5D=OM%26limit=50%26page=105%26=&nosearchresult=1&id=52941> (дата звернення: 23.04.2024).
85. Przedstawienie Opera za trzy grosze. *Encyklopedia teatru Polskiego*. URL: <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/16080/opera-za-trzy-grosze> (дата звернення: 04.02.2025).
86. Szydłowska M. Teatr Miejski we Lwowie u progu niepodległości 1918-1919. *Pamiętnik Teatralny*. 2018. T. 267 (3). S. 77–116.

87. Teatr i muzyka. Z sali Konserwatorium. *Kurjer Warszawski*. 1927. 27 Października (№295). S. 6.
88. The Wolfsthal Family of Musicians: From Local Excellence to Global Influence. *Academia*. URL: https://www.academia.edu/44375661/The_Wolfsthal_Family_of_Musicians_From_Local_Excellence_to_Global_Influence (дата звернення: 03.02.2025).
89. Tito Gobbi “Rigoletto” Performance Chronology. *ProQuest*. URL: <https://www.proquest.com/openview/0cc12fbec39a48bc/1?cbl=29456&pq-origsite=gscholar> (дата звернення: 18.05.2024).
90. Tyrowicz M. Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918-1939. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991. 244 с.
91. Usarz F. 50-Lecie «Echa-Macierzy» we Lwowie. *Chór: miesięcznik poświęcony muzyce chóralnej*. 1936. 1 Kwietnia (№4). S. 3-5.
92. Wacław Elszyk. *Encyklopedia Teatru Polskiego*. URL: <https://encyklopediateatru.pl/osoby/40486/elszyk-waclaw> (дата звернення: 12.04.2025).
93. Webersfeld E. Teatr miejski we Lwowie. Gdańsk Bydgoszcz : Oficyna Wydawnicza Teatru Małego, 2012. 223 с.
94. Wypych-Gawrońska A. Lwowski teatr operowy i operetkowy w latach 1872 – 1918. Kraków : Universitas, 1999. 407 s.
95. Z Teatru Wielkiego. *Gazeta Lwowska*. 1928. 28 Lipca (№ 171). S. 3.
96. Zbigniew Lipczyński. *Kresowianie na Śląsku*. URL: https://leksykonkresowian.institutsaski.pl/index.php/Zbigniew_Lipczyński (дата звернення: 25.08.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А. Портрети хормейстерів

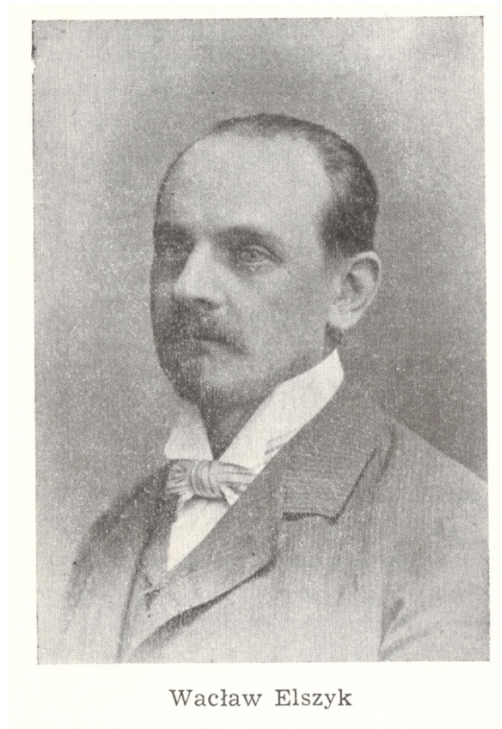

Рис. 1 – Вацлав Ельшик (*автор фото – Stanisław Senisson*)
Фото взято: книга «Teatr Lwowski pod dyrekcją T. Pawlikowskiego» [с.292]

Рис. 2 – Вацлав Ельшик
Фото взято: <https://itoldya420.getarchive.net/amp/media/waclaw-elszyk-1905-df4c92>

Рис. 3 – Людомир Ружицкий

Фото взято:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/132674/1e4d7fc4e6d4d11411e5816e0cafd7e4/>

Рис. 4 – Людомир Ружицкий

Фото взято: <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/132682:1/>

Рис. 5 – Броніслав Вольфсталь

Фото взято:

https://archive.org/details/jbc.bj.uj.edu.pl.NDIGCZAS001744_1925_036/mode/2up

Рис. 6 – Броніслав Вольфсталь

Фото взято: <https://www.1944.pl/ofiary-cywilne/bronislaw-wolfsthal,56661.html>

Рис. 7 – Броніслав Вольфсталь

Фото взято:

<https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/130439/edition/122680/content>

Рис. 8 – Броніслав Вольфсталь

Фото взято: <https://www.1944.pl/ofiary-cywilne/bronislaw-wolfsthal,56661.html>

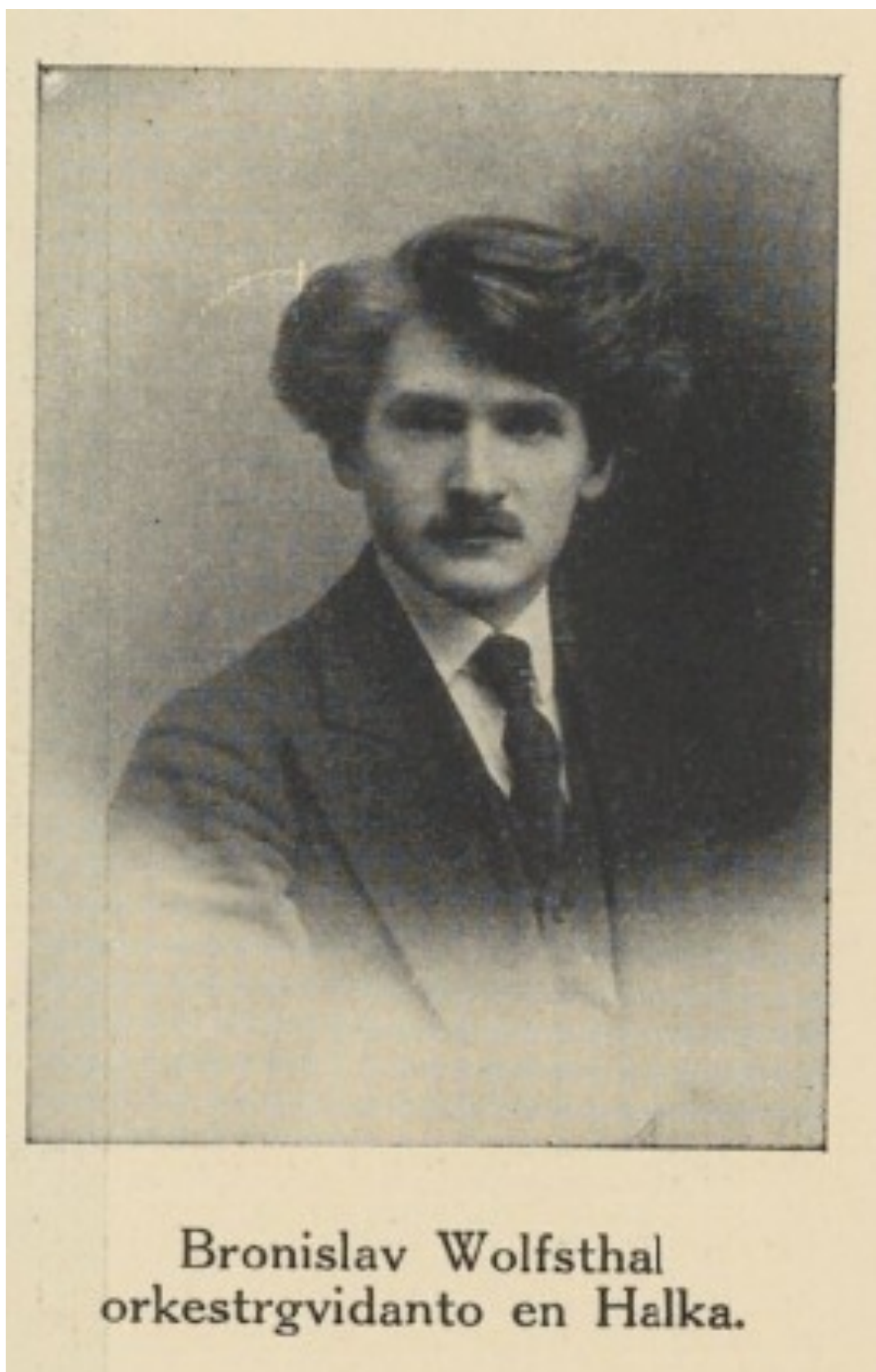

Рис. 9 – Броніслав Вольфсталь

Фото взято: [https://polona.pl/item/jubilea-universala-kongreso-esperantista-albumo-krakow-1912,ODM1NTc1MTE/14/ - info:metadata](https://polona.pl/item/jubilea-universala-kongreso-esperantista-albumo-krakow-1912,ODM1NTc1MTE/14/-info:metadata)

Рис. 10 – Артур Родзінський
Фото взято: <https://www.facebook.com/share/p/15UwWSFwAd/>

Рис. 11 – Артур Родзінський (на фото – автограф-підпис Родзінського «*with best wishes A. Rodzinski*»)

Фото взято: <https://www.wnyc.org/story/a-listening-room-anniversary-an-interview-with-leon-theremin-remembering-artur-rodzinski/>

Туркевич Лев

Рис. 12 – Туркевич Лев Іванович
Фото взято: <https://www.noc.lviv.ua/novyny/29405>

Рис. 13 – Туркевич Лев Іванович
Фото взято: <https://www.noc.lviv.ua/novyny/29405>

Рис. 14 – Дагоберто Польцінетті
Фото взято: <https://audiovis.nac.gov.pl/search/>

Рис. 15 – Дагоберто Польцінетті
Фото взято: <https://audiovis.nac.gov.pl/search/>

Gorąca passja czyli Król Roger

Adolf Popławski, reżyser
Wincenty Drabik, scenograf
Dagobert Polzinetti, chórmistrz
Piotr Zajlich, choreograf
(Muzeum Teatralne)

Рис. 16 – Дагоберто Польцінетті (внизу ліворуч)

Фото взято:

https://encyklopediateatru.pl/repository/performance_file/2013_12/58995_krol_roger_teatr_wielki_warszawa_2000.pdf с. 85

Рис. 17 – Фото з нагоди 45-літнього ювілею хорового колективу «Echo – Macierz» (Львів, 1932 р.)

Дагоберто Польцінетті – шостий в першому ряду (*зліва на право*)

Фото взято: <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/133681/>

Рис. 18 – Антін Рудницький

Фото взято:

<https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CR%5CU%5CRudnytskyAntin.htm>

Рис. 19 – Антін Рудницький

Фото взято:

<https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CR%5CU%5CRudnytskyAntin.htm>

Рис. 20 – Збігнєв Ліпчинський-Карпер

Фото взято:

https://leksykonkresowian.institutslaski.pl/index.php/Plik:Zbigniew_Lipczyński.jpg

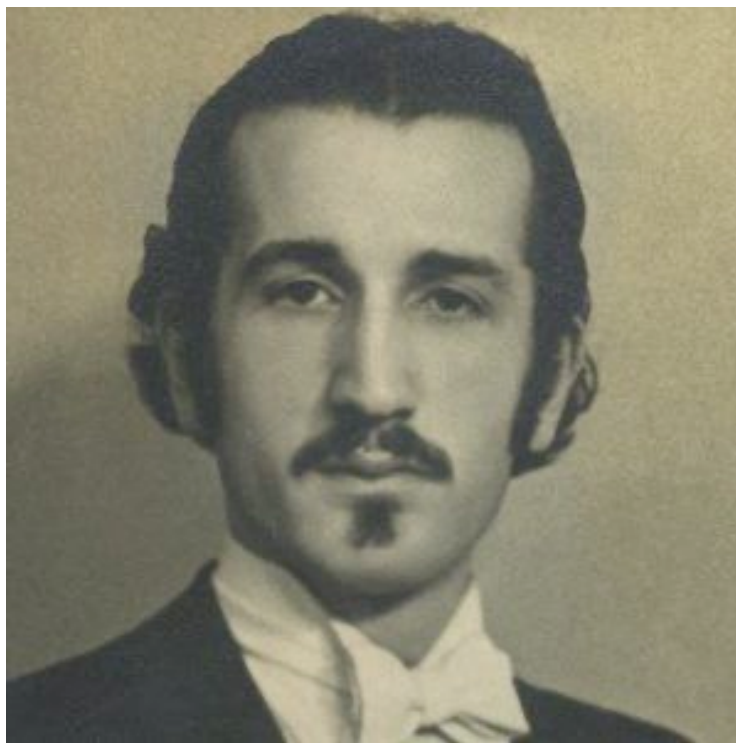

Рис. 21 – Вошак Ярослав Антонович

Фото взято: <https://opera.lviv.ua/100-richnytsi-z-dnya-narodzhennya-narodnogo-artysta-ukrany-yaroslava-voshhaka/>

Рис. 22 – Вошак Ярослав Антонович

Фото взято: <https://www.sb.by/articles/kak-rozhdalas-opera-dikaya-okhota-korolya-stakha-.html>

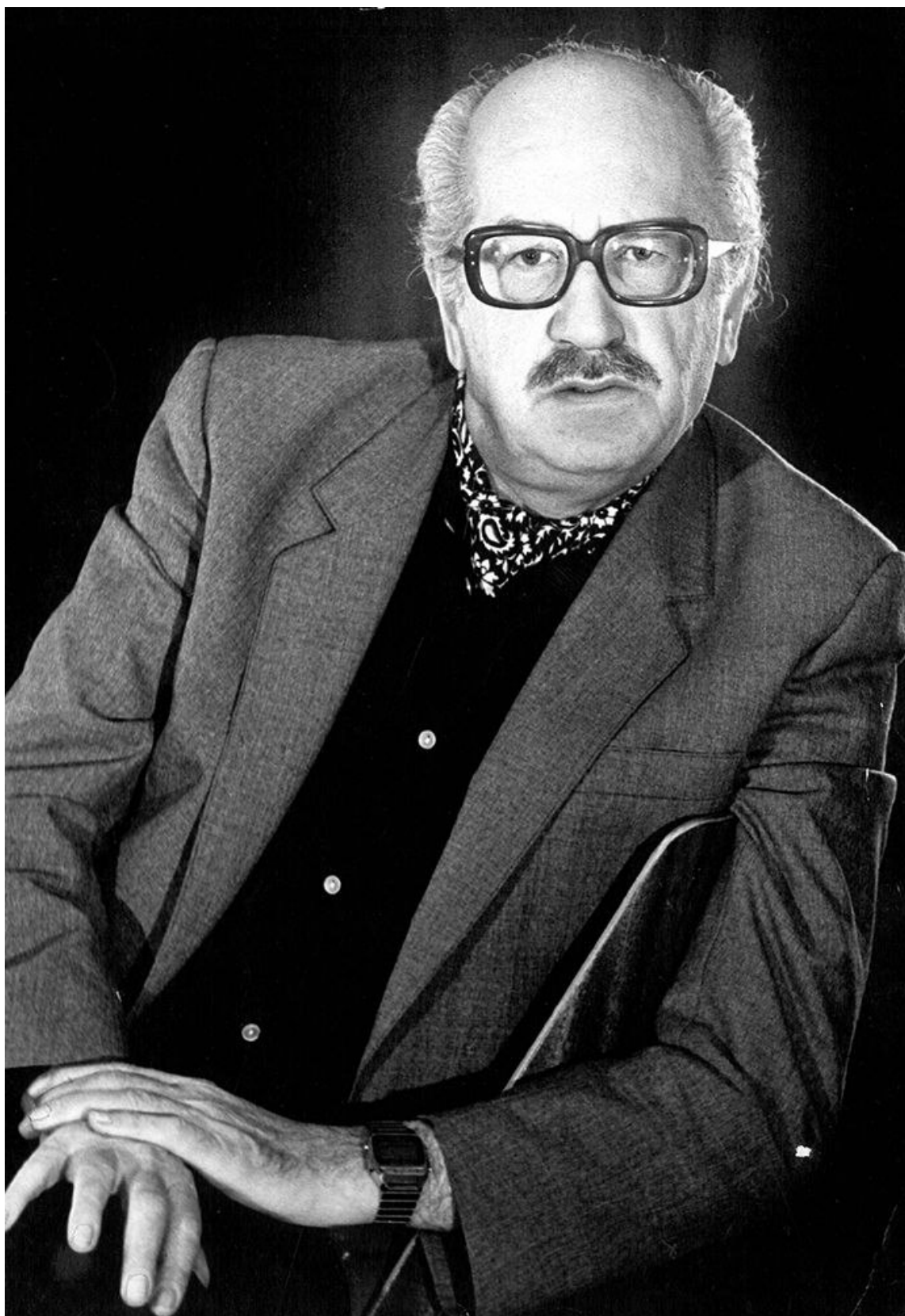

Рис. 23 – Вошак Ярослав Антонович

Фото взято: <https://www.sb.by/articles/kak-rozhдалas-opera-dikaya-okhota-korolya-stakha-.html>

Рис. 24 – Голинська Галина Яківна
Фото взято: <https://esu.com.ua/article-25241>

Рис. 25 – Нестор Горницький (фото з родинного архіву Наталії Миронюк)
Фото взято: <https://photo-lviv.in.ua/velyka-teatral-na-istoriia-odniiei-nevelykoistseny-chastyna-druha-vid-teatru-uha-do-dramatychnoi-shkoly/>

Рис. 26 – Долгова Фанелія Мойсеївна
Фото взято: <https://esu.com.ua/article-20562>

Рис. 27 – Арбіт Семен Михайлович
Фото взято: <https://esu.com.ua/article-43167>

Рис. 28 – Луців Юрій Олексійович
Фото взято: <https://zbruc.eu/node/105124>

Рис. 29 – Луців Юрій Олексійович
Фото взято: <https://esu.com.ua/article-59438>

Рис. 30 – Кураш Орест Іванович

Фото взято:

<https://www.facebook.com/photo?fbid=10210232750031388&set=pcb.10210232761751681>

Рис. 31 – хор Львівської опери з хормейстерами: О. Курашем (посередині ліворуч) та В. Ковалем (посередині праворуч).

Фото взято:

<https://www.facebook.com/photo?fbid=10210232750031388&set=pcb.10210232761751681>

Рис. 32 – Грицак Олександр Теодорович
Фото взято: <https://esu.com.ua/article-31735>

Рис. 33 – О. Грицак, диригент (праворуч) та П. Шостак, соліст в ролі Бартоло (ліворуч). Після вистави «Севільський цирульник» Россіні. Фото з приватного архіву Михайла Заборського

**Рис. 34 – Стефанишин Дарія Володимирівна (після диригентського дебюту з виставою «Наталка Полтавка» у Львівській опері)
Фото з приватного архіву Дарії Стефанишин**

Рис. 35 – Салій Степан Ілліч

Фото взято: <https://ddmu.org.ua/halereya/krashchi-vypusknyky-0>

Рис. 36 – Олійник Орест Михайлович

Фото взято: <https://irp.te.ua/olijnyk-orest-mykhajlovych/>

Рис. 37 – Гречинський Василь Васильович

Фото взято: <https://www.facebook.com/share/p/15inDdq5j1/>

Рис. 38 – Герявенко Богдан Григорович

Фото взято: <https://www.facebook.com/share/1AR1sYvTCL/>

Рис. 39 – Коваль Василь Северинович
Фото взято: <https://www.facebook.com/share/p/1E4pkaaAqp/>

Рис. 40 – Коваль Ірина

Фото взято: <https://opera.lviv.ua/type/hor/>

Рис. 41 – Яценко Вадим Русланович

Фото взято: <https://opera.lviv.ua/type/hor/>

Додаток Б.

Список вистав, які диригував в театрі Вацлав Ельшик⁷⁷

Драматичні вистави:

- «Зачароване коло» Л. Риделя
- «Косцюшко під Рацлавіцями» В. Анчиця (Ласоти)
- «Гороховий вінок, або Мазури в Кракові» А. Малецького
- «На Личакові» Ф. Домніка, музика М. Свєржинського
- «Зимова казка» В. Шекспіра, муз. Ф. Флотова
- «Затоплений дзвін» Ґ. Гауптмана, муз. Ф. Сломковського
- «Галгандух, або три розбійники» Й. Нестроя

Оперети:

- «Летюча миша» (Die Fledermaus) Й. Штрауса, капельмейстер Ельшик
- «Фатініца», Ф. Зуппе, капельмейстер Ельшик [
- «Три бажання» (Die drei Wünsche) К. Цірера, капельмейстер Шульц, Ельшик диригував 13.08.1901 р.
- «Волоцюги» (Die Landstreicher) К. Цірера, капельмейстер Шульц, Ельшик диригував 20.08.1901 р.
- «Яблучне свято» (Jabuka) Й. Штрауса-молодшого, капельмейстер Ельшик
- «Сімпліцій» Й. Штрауса, капельмейстер Ельшик
- «Красуня з Нью-Йорку» Г. Керкера, капельмейстер Ельшик
- «Вероніка» А. Мессаже, капельмейстер Ельшик
- «Малабарська вдова» (La veuve du Malabar) Ф. Ерве, капельмейстер Ельшик
- «Перевернутий світ» (Die verkehrte Welt) К. Капеллера, капельмейстер Ельшик
- «Мамазель Кат-Су» (Mam'zelle Quat-Sous) Р. Планкета, капельмейстер Ельшик

⁷⁷ Всі дані щодо вистав знайдені в книзі Ф. Пайончковського «Teatr Lwowski pod dyrekcją Tadeusza Pawlikowskiego (1900-1906)»

- «Урок танців» С. Берсона, капельмейстер Ельшик
- «Солодка дівчина» (Das süße Mädel) Г. Рейнхарда, капельмейстер Ельшик
- «Дротяр» (Der Rastelbinder) Ф. Легара, капельмейстер Ельшик
- «Любий скарб» (Der liebe Schatz) Г. Рейнхарда, капельмейстер Ельшик
- «Брат Штраубінгер» (Bruder Straubinger) Е. Ейслера, капельмейстер Ельшик
- «Розбійники» (Les brigands) Ж. Оффенбаха, капельмейстер Ельшик
- «Розіграна наречена» (La Fiancée en loterie) А. Мессаже, капельмейстер Ельшик
- «Дитина ринку» (Das Marktkind) А. Штоля, капельмейстер Ельшик
- «Мікадо, або місто Тітіпу» А. Саллівана, капельмейстер Ельшик
- «Дівчина з фіалками» (Das Veilchenmädel) Й. Гельмесбергера-молодшого, капельмейстер Ельшик
- «Генеральний консул» (Der General-Konsul) Г. Рейнхарда, капельмейстер Ельшик
- «Ластівки» (Les Hirondelles) Г. Герблая, капельмейстер Ельшик
- «Сім швабів» (Die sieben Schwaben) К. Міллекера, капельмейстер Ельшик

Оперні вистави:

- «Янек» В. Желенського – капельмейстер Челянський. Ельшик диригував 27.12.1900 р.
- «Фауст» Ш. Гуно – капельмейстер Челянський. Ельшик диригував 14.01.1901 р.
- «Жидівка» Ф.Галеві – капельмейстер Ельшик
- «Марта, або ярмарка у Річмонді» Ф. Флотова – капельмейстер Ельшик
- «Паяци» Р. Леонкавалло – капельмейстер Ельшик
- «Кармен» Ж. Бізе – капельмейстер Спетріно, Ельшик диригував 27.05.1901 р.
- «Поцілунок» Б. Сметани – капельмейстер Ельшик

- «Гензель і Гретель» Е. Гумпердінка – капельмейстер Спетріно, Ельшик диригував 17.04.1902 р.
- «Трубадур» Дж. Верді – капельмейстер Спетріно, Ельшик диригував 25.02.1904 р.
- «Вільний стрілець» К. Вебера – капельмейстер Спетріно, Ельшик диригував 08.04.1904 р.
- «Відьма» С. Монюшка – капельмейстер Ельшик

Окрім цього, Мар'яна Ферендович у своїй дисертації згадує ще про три оперні вистави, капельмейстером яких був В. Ельшик – «Чесне слово» (*Verbum nobile*) С. Монюшка, «В колодязі» (*V studni*) В. Блодека та «Гугеноти» Дж. Мейєрбера [55].